

KORONAVİRÜSÜN GÖLGESİNDE SİLAHLI ÇATIŞMA VE TERÖR SURIYE, LİBYA, YEMEN, PKK VE DEAŞ

MURAT YEŞİLTAŞ, MURAT ASLAN,
İSMAİL AKDOĞAN, ÜMİT TETİK, ÖMER ÖZKIZILCIK

KORONAVİRÜSÜN GÖLGESİNDE
SİLAHLI ÇATIŞMA VE TERÖR
SURİYE, LİBYA, YEMEN, PKK VE DEAŞ

COPYRIGHT © 2020

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

SETA Yayınları 162
I. Baskı: 2020
ISBN: 978-625-7040-41-9

Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington D.C., 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Berlin

Französische Straße 12, 10117 Berlin Germany
Tel: +49 30 20188466

SETA | Brüksel

Avenue des Arts 27, 1000 Bruxelles, Belgique
Tel: +3226520486

KORONAVİRÜSÜN GÖLGESİNDE SİLAHLI ÇATIŞMA VE TERÖR SURIYE, LİBYA, YEMEN, PKK VE DEAŞ

Murat Yeşiltaş, Murat Aslan,
İsmail Akdoğan, Ümit Tetik, Ömer Özkizilcik

SETA

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

İÇİNDEKİLER

TAKDİM | 7

ÖZET | 9

SURİYE: ÇATIŞMANIN GÖLGESİNDE KORONAVİRÜS | 13

LİBYA: KORONAVİRÜS VE ÇATIŞMANIN DEVAMLILIĞI | 23

KORONAVİRÜS SALGINI SONRASI
YEMEN İÇ SAVAŞI VE DEĞİŞEN DENGELER | 41

TÜRKİYE, IRAK VE KORONAVİRÜS ÜÇGENİNDE PKK | 49

DEAŞ: KORONAVİRÜSÜN GÖLGESİNDE
YENİDEN DİRİLME ÇABASI | 61

TAKDİM

Koronavirüs (Covid-19) pandemisinin 21. yüzyılın en önemli felaketlerinden birisi olarak tarih kitaplarına geçeceğine hiçbir şüphe yok. Tüm insanlığı, birbirine sosyal mesafe koymaya zorlayan bu pandemiye verilen ilk tepki, hayatımızı “kalıcı bir şekilde değiştireceği”dir. Nitekim “koronavirüs öncesi-sonrası” etiketi daha şimdiden “11 Eylül öncesi-sonrası” tanımlamasının yerine oturmuş durumdadır.

Koronavirüs salgınının ilk etkilerden biri küresel siyaset üzerinde yaşanmaktadır. Salgının muhtemel etkilerini anlamaya çalışırken ilk akla gelen, Soğuk Savaş sonrası kurulan ve son yıllarda çöküşte olduğu söylenen liberal dünya düzeninin yerine yenisini getirip getirmeyeceğidir. Mevcut dünya düzeni güçler dağılımı açısından ABD'nin üstünlüğüne dayalı çok kutupluluk olsa da bu, öncekinden çok farklıdır. ABD son yıllarda formüle ettiği “liberal normlar”ı kendi politikaları ile zayıflatıyorsa da Çin'in politik ekonomi ve uluslararası normlar açısından bir düzen kurabilme kapasitesinde olduğunu söylemek pek mümkün değildir. AB'nin liberal düzeni korumakla ilgili ABD'ye bağımlılıktan kurtulamayan bir siyasetsizlik ve lidersizlik sendromundan muzdarip olduğu söylenebilir. Rusya ise düzensizlikten beslenen bir büyük güç olarak düzen kurma kapasitesine çok uzaktır.

Küresel ölçekte yaşanan muhtemel kırılmalar ve dönüşüm baskısı en çok da çatışma alanlarında hissedilmektedir. Libya'dan Yemen'e Ortadoğu ölçekli çatışmalar, koronavirüs salgınıyla birlikte yeni bir döneme girmiştir. Bu yeni dönem, salgınının çatışma bölgelerini etkisi altına alması anlamında değil, salgının neden olduğu küresel ve bölgesel ölçekli jeopolitik rekabetin daha da rekabetçi olmasının

dan kaynaklanmaktadır. Suriye bu rekabet alanlarının başında gelmektedir. Salgın öncesi çatışma dinamikleri yerli yerinde durmaktadır ve uluslararası toplum Suriye'deki krizin derinleşmesini engellemek bir yana, daha da kötüleşmesine neden olmuştur. Libya'da ise salgına rağmen bölgesel jeopolitik en sert yüzünü giderek göstermeye başlamıştır. Salgın sonrası dönemde Libya ölçekli bölgesel rekabetin hız kesmeden artacağını söylemek mümkündür. Yemen ise salgın öncesinde de halk sağlığının en kötü durumda olduğu ülkelerin başında gelmekteydi. Mevcut salgınla birlikte Yemen'de çatışmalar hız kesmiş olsa da sorunun ortadan kalktığını söylemek pek mümkün değildir. DEAŞ ve PKK gibi bölgede istikrara ve huzura kast etmiş terör örgütleri de koronavirüs salgınını bir fırsat olarak görmektedir. DEAŞ'ın Irak ölçekli yeni bölgesel stratejisi, örgütün canlanma arayışında olduğunu göstermektedir. PKK ise bir çıkış stratejisi peşinde koşarken, Suriye'de sivilleri hedef alan saldırılarına devam etmektedir.

Elinizdeki rapor 21. yüzyılın şok etkisi yaratan koronavirüs salgınının askeri çatışmalar ve terör örgütlerinin stratejileri üzerindeki etkilerini detaylı bir şekilde, sığağı sığağına yazılmış analizlerle sunmaktadır. Bu bağlamda Suriye, Libya, Yemen ve Irak'taki çatışmalara ışık tutarak salgın sonrası söz konusu alanlarda yaşanabilecek muhtemel gelişmelere dikkat çekmekte, ayrıca risklere ve yapılması gerekenlerin neler olduğuna değinmektedir.

Odaklanması gereken husus, koronavirüs salgınının mevcut güç rekabetini yoğunlaştırarak Ortadoğu bölgesindeki çatışmaların kaderini değiştirebilir nitelik arz etmesidir.

Prof. Dr. Burhanettin Duran
SETA Genel Koordinatörü

ÖZET

Koronavirüs salgını küresel bir kriz haline dönüşmesine ve ABD başta olmak üzere bütün küresel oyuncuları sarsmasına rağmen silahlı çatışmalar ve terör saldırıları hız kesmeden devam ediyor. Mali'den Filipinler'e, Afganistan'dan Kolombiya'ya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nden daha birçok çatışma bölgesine kadar son haftalarda yeni saldırı haberlerinin giderek arttığı gözlemlenmektedir. Birleşmiş Milletler, çatışmaların devam ettiği bölgelerde ateşkes çağrısında bulunsun da Ortadoğu'nun en sıcak çatışma alanlarının başında gelen Libya, Suriye ve Yemen'de olaylar önemli ölçüde devam ediyor. Bu ülkelerden özellikle Libya, Suriye ve Yemen'de koronavirüs ile birlikte çatışma dinamiklerinde büyük bir farklılaşma görünmemekle birlikte, olayların bundan sonra alacağı şekil bakımından yaşanan salgının dönüştürücü bir etkisi olabilir.

Bu ülkelerin hiçbirinde koronavirüs salgınının ulaştığı boyutlarla ilgili gerçek rakamlara ulaşmak pek mümkün değil. Söz konusu çatışma bölgelerinde salgın ve iç çatışma birbirine geçmiş durumda. Uluslararası kurumlar ise "uyarı"dan öte bir pozisyon almışlardır. Mevcut durumda iki sorunun cevabı merak uyandırıyor. Birinci soru, koronavirüs salgınının mevcut çatışmaların yoğunluğunu ve şiddetini etkileyip etkilemediği ile ilgilidir. Bazı çatışma bölgelerinden ateşkes ilan edilmiş olsa da genel kanaat, silahlı grupların salgının neden olduğu belirsizlik ve hareketsizliği bir fırsat olarak gördüğü yönündedir. İkinci sorunun cevabını henüz tam olarak vermenin mümkün olmadığı anlaşılıyor. Salgın, devlet, devlet dışı silahlı grupların ve terör örgütlerinin dahil olduğu çatışmaların geleceğini nasıl etkileyecek? Elinizdeki rapor bu sorunun cevabını vermeye yönelik bir çabadır.

TEMEL NOKTALAR

- Terör örgütleri eylem yapabilmek amacıyla her türlü fırsatı değerlendirmeye çalışmaktadır. Terör örgütleri kamu güvenliğini, salgınlar ise kamu sağlığını tehdit eder. Dolayısıyla salgınlar ortaya çıktığında terör örgütleri kendi propagandalarını yapabilmek için “doğal” bir müttefik edinmektedir.
- PKK ve DEAŞ gibi terör örgütleri salgının neden olduğu yeni güvenlik ortamını büyük ölçüde bir fırsat olarak kullanmaktadır.
- PKK son dönemde yaşanan bölgesel gelişmeler ekseninde yeni bir strateji ile kendine çıkış noktası arayışındadır. Suriye’deki saldırılarının devam edeceği öngörülmele birlikte, Kuzey Irak eksenli yeni bir arayışın içinde olduğu söylenebilir. Türkiye, PKK’nın ülke içinde saldırılar yapma hazırlığında olup olmadığını dikkatle takip etmelidir.
- DEAŞ, Irak ve Suriye’de “yeniden diriliş” stratejisi bağlamında son aylarda saldırılarını nicelik olarak arttırırken, aynı zamanda yerel yeteneklerin ötesinde çeşitlendirmiştir. Bölgesel oyuncuların DEAŞ’ın Irak’ta yeniden “hayat” bulabileceği bir zeminin olduğunu dikkate alarak strateji geliştirmeleri gerekir. Türkiye, bu durumun yeni bir ABD-YPG ilişkisine neden olabileceğini ve PKK’nın bu iş birliği üzerinden kapasitesini geliştirebileceğini dikkatle takip etmelidir.
- Suriye’de çatışmanın dinamikleri koronavirüs öncesinde olduğu gibi yerli yerinde durmaktadır. Koronavirüsün Suriye iç çatışmasının yönünü değiştirmedeği görülmektedir. Ancak salgın sonrası başta İdlib olmak üzere Suriye’de çatışmaların yeniden başlama ihtimali oldukça yüksektir. Türkiye başta olmak üzere, Rusya ve diğer bölgesel oyuncuların çatışmaların yeniden başlamasını dikkatle değerlendirmesi gerekmektedir. Türkiye, İdlib’de Suriye rejiminin ve radikal unsurların yeni bir çatışma için fırsat kolladığını hesaba katarak Haziran ayı itibarıyla çatışmaların yeniden başlama ihtimali karşısında hazırlıklı olmalıdır.
- Libya’da koronavirüs salgını nedeniyle sahadaki çatışmalarda bir değişiklik yaşanmamakla birlikte Ulusal Mutabakat Hükümeti’nin Hafter karşısında elde ettiği üstünlüğün arkasında, UMH’nin askeri kapasitesinin artması, savaşma yeteneğinin gelişmesi ve hava üstünlüğünü elde etmesi ve Türkiye’nin desteğinin olduğu anlaşılmaktadır. Koronavirüs sonrası dönemde Libya’da siyasi sürecin hız kazanabileceği, ancak sonuç üretmekten uzak olduğu değerlendirilmektedir. Askeri safha Libya’da siyasi süreci büyük ölçüde belir-

leyecektir. Türkiye'nin Birleşik Arap Emirlikleri'nin asimetrik faaliyetlerini yakından takip etmesinin Libya konusunda yürüttüğü politikaların hedefine ulaşması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

- Yemen, halk sağlığı açısından Ortadoğu'nun en kırılgan ülkelerinin başında gelmektedir. Koronavirüs salgını bu kırılganlığı daha da arttırmakla birlikte iç savaşa taraf olan aktörlerin koronavirüs ile ilgili karşı karşıya geldikleri tehdit, Yemen'de savaşın şiddetini etkilemiştir. Koronavirüs sonrası dönemde savaşın dönüşme ihtimali yüksektir.

SURİYE: ÇATIŞMANIN GÖLGESİNDE KORONAVİRÜS

ÖMER ÖZKIZILCIK

Dünya koronavirüs (Covid-19) salgınıyla mücadele ederken BM hastalığın özellikle çatışma bölgelerinde yayılmasına yönelik ciddi bir endişe taşıdığını ifade etti. Bu bağlamda çatışma bölgelerinde acil olarak ateşkesin sağlanması gerektiğini ve bölgelere gerekli yardımların ulaştırılması hususundaki ihtiyacı dillendirdi. Ne var ki Suriye’de son iki aydan bu yana koronavirüs salgınının neden olduğu kapsamlı bir değişikliğin ortaya çıktığını söylemek pek mümkün görünmüyor. Diğer çatışma bölgelerine nazaran Suriye’nin şansı, salgın ülkeye ulaşmadan önce ateşkesin kendi doğal seyrinde sağlanmış olmasıydı. Esed rejiminin İdlib’e yönelik saldırısı 5 Mart’ta gerçekleştirilen Rus-Türk mutabakatı ile sonlandırılmış¹ ve ülkedeki çatışma dinamiği belki de son dokuz yılın en düşük seviyesine gerilemişti. Ancak bu olumlu gelişmeye rağmen, ülkedeki çatışmasızlık durumunun kırılabilirliği devam etmektedir.

Bu süreçte koronavirüsün Suriye’deki etkisi aslında ikincil hatta üçüncül bir boyuttadır. Hiçbir tarafın kara hareketi veya sınırlı operasyon başlatmamış olmasının ardında koronavirüs yatmadığı gibi, savaşın herhangi bir tarafının bu yönde karar alması önünde bir engel de teşkil etmemektedir. Dokuz yıldır yüzbinlerce insanın konvansiyonel ve kimyasal silahlar, işkence ve abluka altında açlık gibi nedenlerle öldüğü Suriye’de, tarafların siyasi ve askeri çıkarı önünde salgının engel olduğunu söylemek pek mümkün değildir.

1. Adham Kako, “Türkiye ile Rusya’nın Anlaştığı Ateşkes İdlib’de Yürürlüğe Girdi”, Anadolu Ajansı, 5 Mart 2020.

Buna karşın 28 Nisan 2020’de YPG’nin Afrin’de gerçekleştirdiği ve 40’in üzerinde sivilin hayatını kaybettiği terör eylemi² büyük bir yankı uyandırmış olsa da Suriye için bu yeni bir durum teşkil etmemekte ve saldırıyı salgının neden olduğu şartlara bağlamak pek mümkün görünmemektedir. Nitekim YPG bombalı araç saldırılarını bir strateji bağlamında Suriyeli muhaliflerin kontrol ettiği bölgelerde düzenli olarak kullanmaktadır. Barış Pınarı Harekatı’nın (BPH) başladığı 90 Ekim 2019’dan 15 Aralık 2019’a kadar –başarısız olan bazı bombalı araç eylemleri sayılmazsa– gerçekleştirdiği bombalı araç saldırıları sonucunda toplamda 61 sivil hayatını kaybetmiştir.³ Benzer şekilde YPG’nin FKH, ZDH ve BPH bölgelerine saldırması ve sızma girişimlerinde bulunması uzun süredir devam eden bir durumdur, yeni bir yönelim değildir. Bu süreçte YPG’nin saldırı ve sızma girişimlerinde bir artış görülmediği gibi, salgına bağlanacak bir durum olduğunu söylemek de mümkün değildir. Nitekim Kasım 2018 ile Kasım 2019 arasında YPG, Suriyeli muhaliflerin kontrolündeki bölgelere günlük 1,02 ortalamaıyla saldırı düzenlerken⁴ 4 Şubat 2020-15 Nisan 2020 arasında bu oran 0,68 olarak gerçekleşmiştir.⁵ YPG bölgesindeki hapishanelerde bulunan DEAŞ’lı mahkumların gösteriler düzenlemesi ve firar girişimleri ile YPG ve Esed rejimi arasında Kamışlı bölgesinde yaşanan ufak çaplı çatışmaları da salgına bağlamak mümkün değildir. İki olay da belirsiz aralıklarla sürekli karşılaşılan, savaşın olağan gerçeklerindedir.

Diğer bir mesele ise DEAŞ’ın son dönemde Suriye’nin çöl bölgesinde rejim güçlerine karşı yapmış olduğu saldırılardır. DEAŞ’ın 9-10 Nisan 2020’de Sukna beldesine saldırması sonucunda 10 rejim unsuru hayatını kaybetmiştir.⁶ Ne var ki bu saldırı bir medyatik yanılmaya sebep olmuştur. Aslında saldırı, bölgede uzun zamandır devam eden bir durumun yeni ortaya çıkmış etmiş bir sonucudur. Nitekim DEAŞ 29 Nisan 2019-11 Şubat 2020 arasında Sukna beldesine en az 10 saldırı düzenlemiş ve bu saldırılar sonucunda en az 64 rejim unsuru

2. Ömer Koparan ve Lale Köklü Karagöz, “Afrin’de Bomba Yüklü Tankerle Terör Saldırısı: 11’i Çocuk 40 Ölü”, Anadolu Ajansı, 28 Nisan 2020.

3. Navvar Şaban ve Ömer Özkizilcik, “Dangerous ‘Local Partner’ The YPG’s Terror Campaign In Northern Syria”, SETA, Ocak 2020, <https://www.setav.org/en/analysis-dangerous-local-partner-the-ypgs-terror-campaign-in-northern-syria>, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020).

4. Şaban ve Özkizilcik, “Dangerous ‘Local Partner’ The YPG’s Terror Campaign In Northern Syria”.

5. “4 Şubat-15 Nisan Arası YPG/PYD Saldırıları ve Etkisi Hale Getirilen Terör Unsurları”, Suriye Gündemi, 16 Nisan 2020, <http://www.suriyegundemi.com/2020/04/16/4-subat-15-nisan-arasi-ypg-pyd-saldirilar-ve-etkisi-hale-getirilen-teror-unsurlari/>, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020).

6. Michael Land ve Nada Atieh, “Syria Situation Report: April 1-14, 2020”, ISW, 16 Nisan 2020, <http://www.understandingwar.org/backgrounder/syria-situation-report-april-1-14-2020>, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020).

hayatını kaybetmiştir.⁷ Bu duruma ilaveten DEAŞ'ın Suriye çöllerinde yeniden yapılacağı ve gerilla stratejisini benimseyerek bölgede Esed rejimini yıpratıp varlığını devam ettireceği, en azından 6 Eylül 2018'de yayımlanan "Out of the Desert: ISIS's Strategy for a Long War" raporundan beri bilinmekte ve öngörülmektedir.⁸ Bu bakımdan salgının DEAŞ'ın Suriye'nin çöllerindeki varlığına ve operasyonlarına belirgin düzeyde etki edeceğini varsaymak mümkün değildir. Nitekim ne DEAŞ militanları ne rejim unsurları ne de bölgede bulunan Şii milisler salgından dolayı angajman kurallarını değiştirmiş veya operasyonel anlamda bir değişikliğe gitmiştir. Bu doğrultuda Esed rejimi, 9-10 Nisan 2020 Sukna saldırısı sonrasında DEAŞ'a karşı önceden yaptığı gibi, çölde geniş kapsamlı operasyon başlatmıştır.⁹

Kısaca, Suriye'deki çatışmalar üzerinde salgın sürecinin muhtemel etkisini düşünürken, yüksek beklentiler içerisine girilmemelidir. Savaşın, salgından bağımsız devam eden kendi süreci vardır. Ülkede cereyan eden son olayları salgına bağlamak ve bir sebep-sonuç ilişkisi çıkarmak veya salgını Suriye'deki çatışmalar için bir değişken unsur olarak değerlendirmek, bölgeyi ve gelişmeleri bilmeyenlerin yapacağı zorlama bir değerlendirme olacaktır. Ne var ki aşağıda anlatılacağı üzere, salgının Suriye'deki çatışma dinamiğinde Türk-Amerikan yakınlaşması ve muhtemel bir İdlib operasyonu şeklinde yavaşlatıcı veya hızlandırıcı bir etkisi olabilir. Dolayısıyla Suriye iç savaşında koronavirüs salgınının ortaya çıkmasından bu yana, salgın öncesi dinamiklerin aynı şekilde devam ettiği görülmektedir.

SURIYE'DE KORONAVİRÜS

Suriye'de koronavirüs salgını hakkında elimizde olan verilerin ülkenin içinde bulunduğu savaş koşulları ve yetersiz imkanlar dahilinde okunması gerekmektedir. Suriye'deki fiili durum, üç ayrı bölgede koronavirüs salgını ekseninde değerlendirildiğinde birbirinden farklıdır. Salgının küresel ölçekli yayılma seyri ve İran'daki durumun Çin'in ardından ilk evrede hastalığın önemli merkezlerinden biri haline gelmesi ile birlikte, virüsün Suriye'ye Şii milisler ve İranlı turistler üzerinden bulaştığı tahmin edilmektedir. Sürecin

7. SETA Terörizm Analiz Platformu Veri Tabanı

8. Hassan Hassan, "Out of the Desert: ISIS's Strategy for a Long War", Middle East Institute, 6 Eylül 2018, <https://www.mei.edu/publications/out-desert-isis-strategy-long-war>, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020).

9. "Syrian Army Kicks off Large-Scale Security Operation against ISIS in Homs Desert", Global Research, 10 Nisan 2020, <https://www.globalresearch.ca/syrian-army-kicks-off-large-scale-security-operation-against-isis-in-homs-desert/5709314>, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020).

ilk başlarında bazı yerel kaynaklar rejim bölgesinde koronavirüs hastalığına rastlanıldığını iddia etse de¹⁰ Esed idaresi ve Suriye yardımlarında rejim bölgelerini önceleyen Dünya Sağlık Örgütü, ülkede virüse rastlanılmadığını ifade etmiştir.¹¹ Her ne kadar Esed rejimi bu yönde açıklamalar yapsa da Suriye muhalefeti ve YPG bu beyanatlara inanmadığı için, rejim bölgeleri ile olan tüm geçiş kapılarını kapatmıştır. Suriyeli muhaliflerin bölgesinde Türkiye ile olan sınır kapıları üzerinden virüsün girmesi ihtimali, Türkiye'nin yardımları ve önlemleri sayesinde asgari düzeye indirilmiştir.¹² YPG ise dünyaya açılan IKBY ile olan sınır kapısını kapatmıştır ve sadece belirli ürünlerin geçişine izin vermiştir.¹³ Bu sebeple hem muhalif bölgeler hem de YPG kontrolündeki bölgeler bir anlamda karantinaya girmiştir, fakat Esed rejimi ile askeri angajmanı sebebiyle İran'dan gelen Şii milisler ve rejim savaşçılarının, kontrollerindeki bölgelere gelmesi ile YPG'nin aldığı önlemler bir anda anlamını yitirmiştir. YPG bölgelerinde alınan önlemleri boşa çıkaran diğer iki etken, Rus ve ABD askerlerinin bu bölgelere girmeleri ve YPG'nin Esed rejimi ile devam eden petrol kaçakçılığı sebebiyle yoğun bir irtibatın olmasıdır.¹⁴ Petrol ticareti sebebiyle geçiş noktalarının rejim tarafının İran destekli Şii milisler tarafından kontrol ediliyor olması da bu yönde dikkate alınması gereken bir unsurdur.¹⁵ Suriyeli muhalifler ise sınırlarını nispeten daha korunaklı tutabilmiştir. Nitekim muhaliflerin, rejim bölgeleri ve YPG bölgeleri ile olan sınır kapılarını kapatması, sadece Suriye Geçici Hükümetinin bir kararı¹⁶ değil, aynı zamanda ciddi manada halk desteği gören bir durum olmuştur. Suriye Geçici Hükümeti'nin söz sahibi olmadığı İdlib bölgesindeki HTŞ 17 Nisan 2020'de Sarmin'deki kapıyı açmaya niyetlendiğinde, bölge

10. Chloe Cornish, "Syria's Shattered Health Service Left Exposed as Coronavirus Spreads", *Financial Times*, 9 Nisan 2020.

11. Sirwan Kajjo, "Coronavirus Raises Tensions Between Syrian Government, Kurds", *Voice of America*, 15 Nisan 2020, <https://www.voanews.com/extremism-watch/coronavirus-raises-tensions-between-syrian-government-kurds>, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020).

12. "Suriye Geçici Hükümeti, Türkiye'nin Desteğiyle Kuzeyde Koronavirüse Karşı Tedbirlerini Artırıyor", *Anadolu Ajansı*, 14 Mart 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriye-gecici-hukumeti-turkiyenin-destegiyle-kuzeyde-koronaviruse-karsi-tedbirlerini-artiriyor/1766097>, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020).

13. Ömer Özkizilcik, "5 Soru: Suriye Koronavirüs Salgınından Nasıl Etkileniyor?", *SETA*, 19 Mart 2020, <https://www.setav.org/5-soru-suriye-koronavirus-salginindan-nasil-etkileniyor>, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020).

14. Kutluhan Görücü ve Mehmet Çağatay Güler, "Suriye Petrolü YPG/PKK Terörünü Finanse Ediyor", *Anadolu Ajansı*, 19 Şubat 2019.

15. "İran Destekli Şii Milislerin Deyr ez Zor ve Çevresindeki Operasyon Alanları", *Suriye Gündemi*, 4 Mayıs 2020.

16. Mais Shtian, "Syria 'On Alert' over Coronavirus", *Suriye Gündemi*, 26 Mart 2020, <http://www.suriyegundemi.com/2020/05/04/iran-destekli-sii-milislerin-deyr-ez-zor-ve-cevresindeki-operasyon-alanlari>, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020).

halkının karşı çıkmasıyla bu fikrinden vazgeçmiştir.¹⁷ İlerleyen günlerde 27 Nisan 2020’de HTŞ, rejim ile olan Miznan Kapısı’nı açmış¹⁸ ve iki günlük bir süre sonrasında halkın yolu kesmesi ve gösteriler düzenlemesi sonucunda kapıyı tekrar kapatmak zorunda kalmıştır.¹⁹

Suriye’de bilinen resmi koronavirüs vaka sayısı 47’dir. Koronavirüs vakalarının çoğunluğu rejim bölgelerinde tespit edilmiştir. Rejimin bölgelerinde 4 Mayıs 2020’de resmi olarak toplam 44 koronavirüs vakası bulunmaktadır.²⁰ YPG bölgesinde ise 30 Nisan 2020’de resmi olarak 3 koronavirüs vakasının bulunduğu bilinmektedir.²¹ Suriyeli muhaliflerin kontrol ettiği bölgelerde ise 4 Mayıs 2020’ye kadar 323 şüpheli test edilmiş, fakat hiçbir koronavirüs vakasına rastlanılmamıştır.²² Her ne kadar resmi rakamlar görece düşük görülsede Suriye’de tıbbi imkanların kısıtlı olması, savaş ortamının devam etmesi, test kapasitesinin son derece yetersiz olması ve Dünya Sağlık Örgütü’nün ülkeye verdiği desteğin yetersiz ve düzensiz olmasından ötürü gerçek rakamların çok daha büyük olma ihtimali göz ardı edilemez.

Suriye’deki koronavirüs vakalarının gerçek rakamları ne olursa olsun, Suriye’deki çatışma dinamiğinde ciddi bir değişikliğe yol açmasını beklemek doğru olmayacaktır. Bu durumu en iyi Kafranbelli meşhur Cuma günü göstericileri özetlemektedir. Hazırladıkları afiş karikatüründe dünya virüsten korkarken, başına bombalar düşen, kimyasal silah saldırısına maruz kalan ve her türlü zorluğu çeken Suriyeliler ise gülmektedir. Kısaca Suriye’de dokuz yıldır akan kan ve görülen vahşet, savaşın durdurulmasını sağlamamış ve tüm Suriye halkı ölüme alışmışken, bir salgın hastalık durumunun ülkedeki çatışmaya etkisi olması beklenmemelidir.

17. “People Exert Large Pressure On HTS Forcing It to Reverse its Decision of Opening Commercial Crossing With Regime Forces in Eastern Idlib”, Syrian Observatory for Human Rights, 18 Nisan 2020, <http://www.syriaohr.com/en/?p=160584>, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020).

18. “HTŞ M4 Otoyolunun Kuzeyindeki Halep-İdlib Yolu Üzerinde Esed Rejimi Bölgesine Doğru Miznan Ticari Kapısını Açtı”, Suriye Gündemi, 27 Nisan 2020, <http://www.suriyegundemi.com/2020/04/27/hts-m4-otoyolunun-kuzeyindeki-halep-idlib-yolu-uzerinde-esed-rejimi-bolgesine-dogru-miznan-ticari-kapisini-acti>, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020).

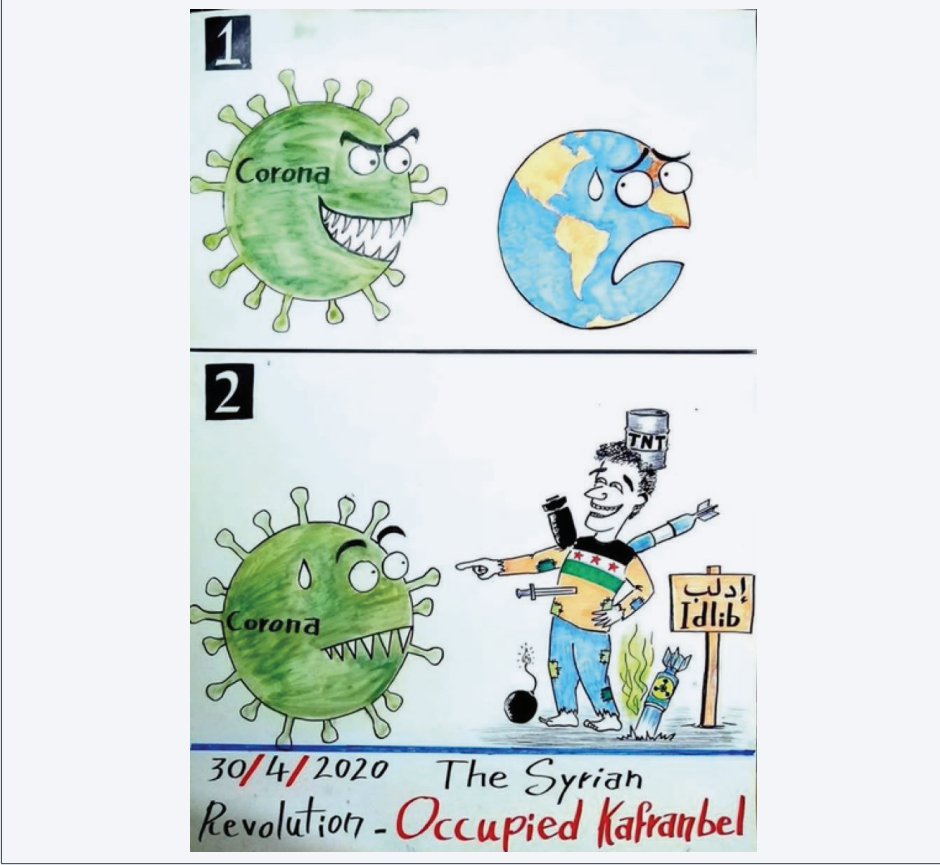
19. “Hayat Tahrir Al-Sham Suspends Opening of Crossing with Syrian Government Forces’ Areas”, North Press Agency, 1 Mayıs 2020, https://npasyria.com/en/blog.php?id_blog=2415&sub_blog=15&name_blog=Hayat%20Tahrir%20al-Sham%20suspends%20opening%20of%20crossing%20with%20Syrian%20government%20forces%E2%80%99%20areas, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020).

20. “Health Ministry: 2554 out of 3325 Quarantined People Discharged So Far”, SANA, 4 Mayıs 2020, <https://www.sana.sy/en/?p=190990>, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020).

21. Will Christou ve Ammar Hamou, “Update: Mapping the Coronavirus in Syria”, Syria Direct, 30 Nisan 2020, <https://syriadirect.org/news/mapping-coronavirus-in-syria-unofficial-cases-and-hot-spots>, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020).

22. Maram Alsheikh, “لغاية يوم الإثنين ٢٠٢٠/٥/٤ تم اختبار ٣٢٣ عينة لحالات مشتبهاة في شمال غرب وشمال شرق سوريا كلها سلبية. نتم بصحة وعافية.”, #COVID-19 #كورونا #وزارة الصحة بالحكومة السورية, Twitter, 5 Mayıs 2020, <https://twitter.com/DrMaramAlsheikh/status/1257429999453380614>, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020).

GÖRSEL 1. KAFRENBEL GÖSTERİCİLERİNİN 30 NİSAN 2020 CUMA GÖSTERİSİ AFİŞİ

YABANCI DEVLETLER ÜZERİNDEN SALGININ SAVAŞA DOLAYLI ETKİSİ

Her ne kadar Suriyelilerin koronavirüs salgınından etkilenmesi Suriye'deki çatışma dinamiklerini ve çatışmanın seyrini değiştirmeyecek olsa da Suriye'deki yabancı devletlerin virüsten etkilenmeyeceğini ve bu sebeple Suriye politikalarının değişmeyeceğini söylemek mümkün değildir. Salgının Suriye'deki temel dört aktör olan ABD, İran, Rusya ve Türkiye'nin Suriye politikalarına etkisi olabilir, fakat bu etkinin politikaları kökten değiştirecek düzeyde gerçekleşmesini beklemek hayalciliktir. Salgının dolaylı olarak oluşturacağı etki, Suriye'deki bazı süreçlerin hızlanmasını, bazılarının ise yavaşlamasını sağlayabilir. Nitekim 4 Mart 2020'de ilan edilen ateşkes, Suriye'deki tüm taraflara geri çekilme, tekrar organize olma ve önümüzdeki sürece hazırlık yapma imkanı tanıdı. İşte bu süreçte salgın, dolaylı olarak bir etki göstermiştir ve önümüzdeki günlerde gelişmeleri hızlandırabilir veya yavaşlatabilir.

TÜRKİYE-ABD YAKINLAŞMASI

Suriye'deki varlığını DEAŞ üzerinden meşrulaştıran ABD'nin DEAŞ'ın resmi olarak toprak kontrolünün sonlandırılması ile ülkedeki karasal genişlemesi durmuştur. Hatta Suriyeli muhaliflerin Türkiye ile ortaklaşa gerçekleştirdikleri BPH ile ABD'nin Suriye'deki etki alanı ciddi anlamda azalmış ve sahip olduğu askerler, Trump'ın emri ile ülkenin en doğusuna ve petrol bölgelerine geri çekilmiştir.²³ BPH'nin sonuçları ile Türkiye ve YPG'nin arasından çekilen ABD, böylelikle Türkiye ile olan gerilimin azaldığına ve YPG'yi Türkiye karşısında koruma sorununun ortadan kalktığına inanmaktadır.²⁴ Türkiye ile yaşanan gerilimi Rusya'ya devrettiğini düşünen ABD, attığı adımlar ile Suriye'deki yeni güç dengesinde petrol bölgelerine sıkışmış ve Rusya'nın ciddi anlamda etki alanı kazanmasını sağlamıştır. Ancak Rusya'nın İdlib'e yönelik geniş kapsamlı operasyon başlatması ve Türkiye'nin Rusya ile karşı karşıya gelmesi, ABD'nin Suriye ve DEAŞ ile Mücadele Özel Temsilcisi James Jeffrey ve ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından önemli bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Elbette bu tavır, İdlib'de mutlak bir Rus zafininin ABD'nin Suriye'deki konumunu da tehlikeye atacağını, Türkiye'nin Suriye'deki varlığının tam manasıyla devam etmemesi halinde, kendilerinin Rusya'ya ve İran'ı tek başına dengeleyemeyeceğini bilmelerinden de kaynaklanmaktadır.

Bu fırsatı Türk-Amerikan ilişkilerini düzeltmek için değerlendirmek adına Jeffrey'nin Türkçe olarak Suriye'de şehit olan Türk askerleri için "Şehidimiz var"²⁵ demesi Suriye sınırına gidip İdlib'e geçmesi²⁶ sembolik olarak ABD'nin Rusya'ya karşı İdlib konusunda Türkiye'ye desteğini göstermeyi amaçlamaktadır. ABD Dışişleri Bakanı ise Türkiye'ye destek mesajları yayımlamış²⁷ ve 5 Mart 2020 anlaşması sonrasında şehit olan 34 Türk askerinin Rusya tarafından hedef alındığını ifade etmiştir.²⁸ Diğer taraftan ise Pentagon'un İdlib'deki gerilime karışmak iste-

23. Michael Crowley, "Keep the Oil: Trump Revives Charged Slogan for New Syria Troop Mission", *The New York Times*, 26 Ekim 2019.

24. "Special Representative for Syria Engagement and Special Envoy for the Global Coalition to Defeat ISIS Ambassador James F. Jeffrey with Deniz Kilislioglu of NTV (Turkey)" Amerikan Dışişleri Bakanlığı, 12 Şubat 2020, <https://www.state.gov/special-representative-for-syria-engagement-and-special-envoy-for-the-global-coalition-to-defeat-isis-ambassador-james-f-jeffrey-with-deniz-kilislioglu-of-ntv-turkey>, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020).

25. "ABD'nin Suriye Temsilcisi James Jeffrey'den Türkçe Mesaj: Şehidimiz Var", Bölge Gündem, 12 Şubat 2020, <https://www.bolgegundem.com/abd-nin-suriye-temsilcisi-james-jeffreyden-turkce-mesaj-sehidimiz-var-1193233h.htm>, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020).

26. Ragıp Soylu, "Top US Officials Visit Syria's Idlib and Pledge Aid as Turkey Downs Another Jet", Middle East Eye, 3 Mart 2020, <https://www.middleeasteye.net/news/us-craft-jeffrey-visit-idlib-aid-turkey-shot-syria-jet>, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020).

27. "Attack on Turkish Soldiers in Idlib", Amerikan Dışişleri Bakanlığı, 28 Şubat 2020, <https://www.state.gov/attack-on-turkish-soldiers-in-idlib>, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020).

28. "Pompeo Blames Russia For Killing Turkish Soldiers in Syria's Idlib", Asharq Al-Awsat, 19 Mart 2020, <https://aawsat.com/english/home/article/2188011/pompeo-blames-russia-killing-turkish-soldiers-syrias-idlib>,

memesi, ABD’de kimi çevrelerin Türkiye ile ilişkilerin düzelmesine karşı olması, ülkenin Türkiye’ye somut destek vermemesi ile sonuçlanmıştır.²⁹

Türkiye açısından ise İdlib’de Rusya ile yaşanan gerilim, Suriye bağlamında Türkiye’deki tehdit algısının değişmesine ve Rusya’nın politikalarının doğrudan ülkenin ulusal güvenliğine yönelik tehdit olarak algılanmasına neden olmuştur. Türkiye’nin başlattığı Bahar Kalkanı Harekatı Esed rejimine çok ciddi bir kayıplar verdirmiş ve 5 Mart 2020’de bir anlaşmaya varılmasının yolunu açmıştır.³⁰ Bahar Kalkanı Harekatı öncesinde Türk ve Rus heyetleri arasında devam eden uzun süreli görüşmeler herhangi bir netice vermemiştir. Temel olarak BPH ile Suriye’de değişen güç dengeleri ve Rusya’nın İdlib operasyonu sonucunda değişen tehdit algısı, Türkiye’nin Rusya’yı dengelemesi ihtiyacını doğurmuştur. Türkiye Bahar Kalkanı Harekatı ile askeri yoldan Rusya’yı dengelemiş ve muhtemelen geçici olan bir ateşkesin sağlanmasını temin etmiştir. Ateşkes anlaşması sonrasında Türkiye’nin İdlib bölgesindeki askeri varlığını arttırması ve Türkiye’nin kullanılabilir aktif en iyi Hava Savunma Sistemi olan HAWK’ları İdlib’e sevk etmesi, ateşkesi kırılğan olarak değerlendirdiğini ve bunu sağlamlaştırmak istediğini göstermektedir.³¹

ABD ve Türkiye’nin Suriye sürecinde yaşadığı bu gelişmelerde, salgınının dolaylı olarak hızlandırıcı bir etkisinden söz edilebilir. Nitekim iki ülkede de Suriye konusunda Rusya’ya karşı Türk-Amerikan iş birliğinin kurulması gerektiğini söyleyenlerin sayısı artmışken ve bu anlamda bir ortam ve fırsat bulunuyorken, Türkiye’nin ABD’ye yaptığı tıbbi yardımlar muhtemel bir yakınlaşmayı nispeten hızlandırabileceği düşünülebilir. Öte yandan son zamanlarda S-400 alımı ile ilgili duyulan haberlerin ABD’deki Türkiye karşıtı havayı kısmen de olsa yumuşattığı mutlaka dikkate alınmalıdır.

İDLİB OPERASYONU

Türkiye ve Rusya arasında 5 Mart 2020’de gerçekleştirilen ateşkes anlaşması ile İdlib’de göreceli bir sükunet sağlanmış olsa da bu sonuç ne Rusya’nın ne İran’ın ne de Esed rejimin hedefleri ile uyuşmaktadır. Uzun vadede Suriye’de mutlak bir askeri çözümden yana olan Esed rejimi ve destekçileri için İdlib ateşkesi geçici olarak değerlendirilmektedir. Hatta bu bağlamda Birleşik Arap Emirlikleri veliaht

29. “ABD’de ‘Türkiye’ye Patriot’ Uçurumu”, *Milliyet*, 29 Şubat 2020.

30. “Bahar Kalkanı Harekatı Son Durum 5 Mart! Kaç Rejim Unsuru Etkisiz Hale Getirildi?”, Haber 7, 5 Mart 2020, <http://www.haber7.com/guncel/haber/2948647-bahar-kalkani-harekatı-son-durum-5-mart-kac-rejim-unsuru-etkisiz-hale-getirildi>, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020).

31. Said Abdel Razek, “Turkey Deploys US-Made Air Defense System in NW Syria”, *Asharq Al-Awsat*, 29 Mart 2020, <https://aawsat.com/english/home/article/2205311/turkey-deploys-us-made-air-defense-system-nw-syria>, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020).

prensi Muhammed bin Zeyd'in Esed rejimine 3 milyar dolar karşılığında operasyona devam edilmesini teklif etmiş olması da önemlidir.³² Bu teklif Rusya'nın vetosu ile kabul görmemiştir, fakat Rusya'nın İdlib'e tekrar saldırmak istediğinde bunun için terör bahanesine sahip olduğu gözlerden kaçırılmamalıdır. Rusya'nın İdlib'e operasyon gerçekleştirmek istediğinde HTŞ'nin İdlib'deki varlığını gerekçe gösterip tekrar saldırıya geçebileceği değerlendirilebilir. Hatta her ne kadar Rusya şimdilik Türkiye'nin M4'te ortak devriyenin gerçekleşmesi için göstermiş olduğu çabayı övse de³³ zamanı geldiğinde anlaşmanın aksine M4 devriyelerinin gerçekleştiremediğini gerekçe gösterip İdlib'e yeniden saldırabilir. Böyle bir durumda yine sadece Türk askeri gücü Rusya'nın karşısında olacaktır. Önceki İdlib operasyonunun aksine Bahar Kalkanı Harekatı ile Türkiye caydırıcılığını ortaya koymuş ve muhtemel Türk-Amerikan yakınlaşması ile de Rusya'yı dengeleyebilmiştir.

Ancak tüm bu sebeplere rağmen Rusya'nın İdlib'e tekrar saldırma kararı vermesinin önünde diğer bir engel ise ekonomik nedenlerdir. Nitekim salgınının bir sonucu olarak dünya çapında petrol talebinin düşmesi, fakat petrol üretici ülkelerin arasında yaşanan rekabet sonucunda petrol arzının yükselmesi ile petrol fiyatları dibi görmüştür. Brent petrol 20 dolar seviyesinin altına kadar düşmüştür.³⁴ Hatta ABD'de Batı Teksas (WTI) tipi ham petrolün Mayıs için vadeli işleminin varil fiyatı yüzde 300'ün üzerinde değer kaybederek eksi 37,63 seviyesine kadar inmiştir.³⁵ Bu durum petrol üreticisi ülkeler için ekonomik açıdan zorlanmayı beraberinde getirmektedir. Koronavirüs salgını sebebiyle petrol fiyatlarının sene sonuna kadar yükselmeyeceği öngörülmektedir.³⁶ Ayrıca İran'ın ağır yaptırımlar altında olması sebebiyle salgının petrol fiyatlarına etkisi, muhtemel bir İdlib operasyonunun maliyetini Rusya ve İran açısından arttırmıştır.

Buna ilaveten Esed rejiminin ciddi ekonomik sorunlarla boğuşuyor olması ve rejim için önemli bir gelir kaynağı olan Lübnan'ın da ciddi bir iktisadi krizle karşı karşıya kalması,³⁷ rejimi bir hayli zorlamaktadır. Esed rejimine karşı uygu-

32. David Hearst, "EXCLUSIVE: Mohammed bin Zayed pushed Assad to Break Idlib Ceasefire", Middle East Eye, 8 Nisan 2020, <https://www.middleeasteye.net/news/abu-dhabi-crown-prince-mbz-assad-break-idlib-turkey-ceasefire>, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020).

33. Elena Teslova, "Russia Praises Turkey's Efforts in Idlib, Syria", Anadolu Agency, 23 Nisan 2020.

34. "Brent Petrol 20 Doların Altını Gördü", Dünya Online, 21 Nisan 2020, <https://www.dunya.com/finans/haberler/brent-petrol-20-dolarin-altini-gordu-haberi-468290>, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020).

35. Julia Horowitz, "Pre-market Stocks: WTI Crashes Below \$0 a Barrel -- a Record Low", CNN Business, 21 Nisan 2020, <https://edition.cnn.com/2020/04/20/investing/premarket-stocks-trading/index.html>, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020).

36. Tom Kool, "Brent Oil Price Could Double By December", Oil Price, 28 Nisan 2020, <https://oilprice.com/Energy/General/Brent-Oil-Price-Could-Double-By-December.html>, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2020).

37. Amy Mackinnon, "Why Lebanon's Protesters are Back", *Foreign Policy*, 1 Mayıs 2020.

lanan sert yaptırımlar ve rejimin petrol kaynaklarının yanında İdlib, Afrin, kuzey Halep kırsalı, Tel Abyad ve Rasulayn gibi önemli tarım arazilerini kontrol edemiyor olması, rejimin gelir kapılarını kurutmuştur. Ancak önceki süreçte Rusya ve İran'dan askeri operasyonlar için ciddi maddi destek alan Esed rejimi, bu iki ülkenin salgından dolayı ciddi ekonomik kayıplar yaşaması sonucunda yeni bir destekten mahrum kalmıştır. Bu sebeple Esed rejimi, kendisini Hafız Esed döneminden beri destekleyen, Beşşar Esed'in kuzeni ve Suriye'nin en zengin iş adamlarından olan Rami Makluf'un mallarına el koymaya çalışmaktadır.³⁸ Esed rejimi maddi kaynakların azalması sebebiyle kendi tabanından iş adamlarının varlıklarına göz dikmiş durumdadır. Petrol fiyatların azalması ve Esed rejiminin ekonomik kriz ile boğuşuyor olması sebebiyle salgının dolaylı olarak kendi seyrinde devam eden muhtemel bir İdlib operasyonunun ertelenmesi sonucunu doğurduğu söylenebilir.

SONUÇ

Suriye'deki çatışmaların bir duraksama dönemine girdiği söylenebilir, fakat savaşın sonuçlanmadığı ve ciddi gerilimlerin devam ettiği unutulmamalıdır. Bu sebeple Suriye'deki durum fırtına öncesi yaşanan bir sessizlik olabilir. Salgının Suriye'deki çatışmalara ciddi etki edeceği ve denklem değiştirici bir nitelik arz edeceği asla beklenmemelidir. Koronavirüs salgını, Suriye'de yaşanan ölüm ve vahşetlerin yanında, tabiri caizse hafif kalmaktadır. Salgının Suriye'deki çatışmalara etkisinin sadece savaşın kendi dinamiği içindeki doğal hızının dolaylı olarak değişmesi sonucunu doğurduğu düşünülebilir. Bu çerçevede gerçekleşebileceği düşünülen sonuçlar, muhtemel bir Türk-Amerikan yakınlaşmasının son dönemde bir nebze olsun hızlanması ihtimali ile salgın sebebiyle petrol fiyatların düşmesi, İran ve Rusya'nın ekonomisinin kötüleşmesi ve Esed rejiminin yaşanan ekonomik zorluklar yüzünden muhtemel bir İdlib operasyonu ertelemesi olabilir. Salgının dünya genelinde hafiflemesi ve normalleşme sürecinin başlaması ile yukarıdaki iki sürecin kendi doğal seyrindeki gelişimi sonucunda Suriye'deki tarafların angajmanında bir değişimin yaşanması ihtimal dışı değildir. Fakat bunu salgına bağlamak ve bir sebep-sonuç ilişkisi kurmak zorlama bir yaklaşım olacaktır. Sonuç olarak, salgının dolaylı olarak sağlayabileceği hızlandırma veya yavaşlatma etkisinin Suriye'deki çatışmalarda ne şekilde tezahür edeceğini bilmek şu an için mümkün gözükmemektedir.

38. "Syrian tycoon Rami Makhlof Decries 'Inhumane' Security Forces", Aljazeera, 3 Mayıs 2020.

LİBYA: KORONAVİRÜS VE ÇATIŞMANIN DEVAMLILIĞI

MURAT ASLAN

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Wuhan kentinden tüm dünyaya yayılan koronavirüs (Covid-19) pandemisi, diğer ülkelere nazarla Libya'da yavaş bir seyir izlemiştir. Öte yandan Libya dahil, bölge ülkelerinin; sağlık sistemlerinin gelişmiş olmadığı, kültürel yapı itibarıyla insani ilişkilerde fiziki temasın yaygın olduğu, yoğun kaçakçılık faaliyetlerine rastlandığı dikkate alındığında salgın riskinin sıçrama potansiyeli olduğu söylenebilir. Ayrıca Libya'nın güneyinde yaşayan Tabu ve Tuareg aşiretlerinin Çad ve Nijer'le Libya arasında bölünmüş olduğu, akraba toplulukların birbirleriyle sosyal etkileşimini yitirmediği dikkate alındığında; Libya güneyi, Çad ve Nijer'de artacak vaka sayılarına karşı hassas hale gelmektedir.¹ Ayrıca Libya'nın, komşu ülkelerle arasındaki hudutların süreklilik dahilinde fiziki tedbirlerle korunmadığı, dolayısıyla her türlü geçişin mümkün olduğu, ancak çöl olan hudut alanlarının geçişleri belirgin koridorlara mahkum ettiği bilinmektedir.² Bu nedenle Libya koronavirüs salgınına karşı hassas olmakla birlikte iklim ve coğrafyadan kaynaklanan avantajlara sahiptir. Libya'nın komşularına göre coğrafi konumu ve çölden müteşekkil arazi yapısı durumu Harita 1'de gösterilmiştir.

Libya'da devam eden politik gerginlik ve askeri çatışmalar koronavirüs salgınına doğal olarak olumsuz yönde etki etmektedir.³ Belirtilen olumsuzlukları; doğ-

1. Peter Cole, "Border Line Chaos: Stabilizing Libya's Periphery", *Carnegie Endowment for International Peace*, (2012), s. 3, www.jstor.org/stable/resrep13035, (Erişim tarihi: 4 Mayıs 2020).

2. Cole, "Border Line Chaos: Stabilizing Libya's Periphery", s. 13.

3. "Health Sector COVID-19 Preparedness and Response Plan", Humanitarian Response, 26 Mart 2020, <https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/libya/document/health-sector-covid-19-preparedness-and-response-plan>, (Erişim Tarihi 1 Mayıs 2020)

HARİTA 1. LİBYA'NIN COĞRAFİ KONUMU

rudan etki, dolaylı etki ve diğer ülkelerin sağladığı destek nedeniyle meydana gelen riskler şeklinde tasnif etmek mümkündür. Doğrudan etki bağlamında; alınan tedbirlerin uygulanmasında zafiyet, sağlık hizmetlerine erişimin zorlaşması, çatışmaların şiddetlenmesine bağlı olarak Trablus şehir merkezinde koronavirüs salgını ile mücadele eden büyük sağlık merkezlerinin hedef alınması ön plana çıkmaktadır. Nitekim Hafter unsurları sıklıkla sağlık merkezlerine yönelik top/havan/roket atışı yapmışlardır.⁴ Sağlık hizmetlerine erişimin zaten sorunlu olduğu Libya'da sağlık tesislerinin doğrudan hedef alınması; hastalık taşıyabilecek Libyalıların hastanelere başvurmasını önleyebilmekte, ayrıca sağlık çalışanlarının artan güvenlik kaygısı nedeniyle etkinliğini düşürebilmektedir.⁵ Dolaylı etki bağlamında; çatışmalar nedeniyle ulaşım hatlarından bir kısmının kapalı olması sonucu, hasta ve sağlık malzemesi naklinde sorunlar yaşandığı bilinmektedir.⁶ Ayrıca koronavirüs salgınıyla mücadelede alınan tedbirler, ülke içindeki çok başlı yönetim nedeniyle belirgin bir sağlık protokolü dahilinde uygulanamamaktadır. Daha da önemlisi çatışmalar ne-

4. "UN Chief Condemns Missile Attack on Hospital in Libya's Tripoli", Middle East Monitor, 8 Nisan 2020, <https://www.middleeastmonitor.com/20200408-un-chief-condemns-missile-attack-on-hospital-in-libyas-tripoli>, (Erişim tarihi: 1 Mayıs 2020).

5. "Libya: COVID-19 - Situation Report No. 1, As of 13 April 2020", UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, 13 Nisan 2020, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/covid-19_situation_report_no.1_libya_13apr2020.pdf, (Erişim tarihi: 1 Mayıs 2020).

6. Suudi Arabistan'ın yarı resmi yayın organı Al Arabiya, Hafter'in Trablus'a ulaşan yolları kontrol altına almasını bir başarı olarak duyurmuştur. Ancak Hafter'in kontrolü altındaki yollarda, UMH'ye bağlı sağlık ekipleri dahil halka hizmet veren çalışanların da ulaşımı engellenmiştir; Bkz. "Libyan National Army Says Roads to Tripoli under Its Control", Al Arabiya, 26 Aralık 2019, <https://english.alarabiya.net/en/News/north-africa/2019/12/27/Libyan-National-Army-says-Tripoli-airport-road-under-its-control>, (Erişim tarihi: 1 Mayıs 2020).

deniyle muharip unsurlar gibi salgının potansiyel taşıyıcıları farklı şehirlere intikal etme elastikiyetleri ile hastalığın yayılmasına imkan hazırlamaktadır.

Diğer ülkelerin çatışmalara dahil olması bağlamında, Libya'daki koronavirüs mücadelesi ilave riskleri yüklenmiştir. Bu kapsamda Sudan, Çad ve Nijer başta olmak üzere Afrika ülkelerinden gelen milislere herhangi bir sağlık kontrolü yapılmadığı gibi ülke içinde hareketlilikleri yüksektir. Ayrıca Mısır ve Rusya'dan yabancı silahlı unsurlar getirildiği gibi, Birleşik Arap Emirlikleri, Fransa, Ürdün ve Malta'dan hava, deniz ve kara yoluyla yapılan insan, silah ve malzeme nakli halen devam etmektedir. Bu nedenle çatışmaların yoğunlaşmasıyla birlikte, bu ülkelerden Libya'ya koronavirüs salgını ithal edilmesi riski artmaktadır.

Belirtilen riskler yanında, Libya'nın yüzde 98'i çöl olan coğrafi yapısı; doğu kesiminin Mısır'la, batı kesiminin Tunus'la, güney bölgelerinde yaşayan aşiretlerin akrabalık ilişkileri ve ekonomik faaliyetler kapsamında öncelikle Çad ve Nijer'le etkileşim içinde olmasına yol açmaktadır.⁷ Libya güneybatısında, Libyalılar, Cezayir'le mahdut düzeyde etkileşim içindedir. Libya'da çatışmanın bölgesel bir boyut kazanmasına paralel olarak salgın riskinin kendini izole etmiş ülkelere göre daha belirgin olduğu ifade edilebilir. Coğrafi koşullar nedeniyle Libya'daki dağınık meskun mahal konumlanması ve şehirler arasındaki etkileşimin kısıtlı olması, salgının izole edilmesinde etkin olsa da yaşanan çatışmalara diğer devletlerin müdahalesi, salgının ülkeye girişini mümkün kılmaktadır. Harita 2'de Libya'daki meskun mahallerin coğrafi konumları görülmektedir.⁸

Libya'daki salgının seviyesinin anlaşılabilmesi için; Libya'da görülen vaka ve vefat sayısının Libya'ya komşu olan ülkelerle çatışmaya bir şekilde taraf olmuş devletlerle karşılaştırılmasında fayda vardır. Öte yandan Libya ve komşu ülkelerinde sağlık hizmetlerinin istenen düzeyde olmadığı ve yapılan test sayısının düşük olması nedeniyle vaka sayısının sadece belirti gösteren ve bir sağlık kurumuna başvuranların sayısı ile ölçülebildiği görülmektedir. Belirtilen ülkelerin koronavirüs vaka sayıları 2 Nisan 2020 itibarıyla Tablo 1'de verilmiştir.⁹

Libya'da koronavirüs vakası ilk defa 24 Mart 2020'de görülmüştür. Bu tarihten itibaren vaka sayısında istikrarlı bir şekilde artış görülmektedir.¹⁰ Ancak artış

7. Adriana Petre ve Ewan Gordon, "Toubou-Tuareg Dynamics within Libya", DANU Strategic Forecasting Group, 7 Haziran 2016, <http://comprehedv.cluster011.ovh.net/thinktank/wp-content/uploads/2016/04/Toubou-Tuareg-Dynamics-AP-EG-Finalized-607.pdf>.

8. Nations Online Project, <https://www.nationsonline.org/oneworld/map/libya-political-map.htm>, (Erişim tarihi: 30 Nisan 2020).

9. Detaylı ve güncel verilere aşağıdaki linkten ulaşılabilir: Worldometer, <https://www.worldometers.info/coronavirus/>, (Erişim tarihi: 2 Mayıs 2020)

10. Walid Abdullah, "COVID-19 Infections in War-Torn Libya Rise to 10", Anadolu Ajansı, 1 Nisan 2020.

HARİTA 2. LİBYA'DA ŞEHİRLERİN DAĞILIMI

TABLO 1. LİBYA VE KOMŞU ÜLKELERİN KORONAVİRÜS VERİLERİ (2 NİSAN 2020)

Ülke	Vaka Sayısı	Vefat Sayısı	İyileşen Hasta Sayısı
Libya	63	3	32
Mısır	6.193	415	1.522
Tunus	998	41	316
Çad	117	10	39
Nijer	728	33	478
Sudan	533	36	46
Cezayir	4.295	459	1872
BAE	13.599	119	2.664
Fransa	168.396	24.760	50.562
Malta	468	4	379

salgının yaygın olduğu ülkeler seviyesinde değildir. Bu çerçevede Libya'da 2 Mayıs 2020 itibarıyla görülen toplam vaka sayısı 63, hastalık kaynaklı vefat sayısı 3, iyileşen hasta sayısı ise 32'dir.¹¹ Karşılaştırmak gerekirse Libya'nın doğu komşusu Mısır'da aynı tarihe kadar 6 bin 193 vaka görülmüş, 415 kişi vefat ederken 1.522 kişi tedaviye cevap vermiş; batı komşusu Tunus'ta 998 vakaya karşılık, 41 kişi vefat etmiş ve 316 kişi iyileşmiştir. Bu nedenle Libya ile ortak hudut boyunca yoğun etkileşim içinde olan Tunus ve Mısır'ın koronavirüs salgınının Libya'ya ithal edilmesinde ana risk bölgelerini oluşturduğu ifade edilebilir.

Libya'nın güney komşuları olan Sudan, Çad ve Nijer'de vaka ve vefat sayısının düşük düzeyde kaldığı, Cezayir'de nüfusun yoğun olduğu ve Libya'ya komşu olmayan kuzey bölgelerinde artmış olan vaka sayısının Libya için risk oluşturmadığı görülmektedir. Dolayısıyla çöl kaynaklı coğrafi tecrit nedeniyle bu ülkelerdeki koronavirüs salgını Libya'ya sınırlı seviyede etki etmektedir. Ancak Libya ve komşu ülkelerin sağlık sektörü kapasitelerinin kısıtlı ve dışa bağımlı olması ve kaçakçılık gibi etkileşim nedeniyle birbirlerine karşı her dönem risk barındırdıkları bilinmektedir. Ayrıca Libya'daki hastanelerin beşte birinin güvenlik nedeniyle kapalı olması ve laboratuvar imkanının sadece Trablus ile sınırlı bulunması, civar ülkelerdeki hassasiyetlerin Libya'yı da olumsuz etkilemesine neden olabilecektir.¹²

Libya'nın komşularından kaynaklı koronavirüs ithal riskinin, Libya'da mevcut çatışma sarmalıyla birlikte ele alınması halinde salgın riskinin daha da belirginleştiği görülmektedir. Libya'nın güney komşularının yanında, Libya'ya süreklilik içinde silah, malzeme ve Afrikalı milis nakleden BAE, Rusya, Fransa, Mısır ve Ürdün kendi ülkelerindeki yüksek koronavirüs vaka sayıları nedeniyle Libya'ya koronavirüs taşınması ihtimalini artırmaktadır. Örnek vermek gerekirse;

- BAE ortalama haftada bir defa IL-76 cinsi dev kargo uçaklarıyla Sudan'dan getirmekte olduğu yabancı milisleri ve askeri malzemeyi Libya'ya taşımakta,¹³
- Uçuşlar Mısır ve Ürdün'ün Akabe havalimanı üzerinden hava aktarma, kara ve deniz yoluyla gerçekleştirilmekte,¹⁴

11. Worldometer, <https://www.worldometers.info/coronavirus>, (Erişim tarihi: 2 Mayıs 2020).

12. "Global Humanitarian Response Plan: COVID-19", Birleşmiş Milletler, 28 Mart 2020, <https://www.unocha.org/sites/unocha/files/Global-Humanitarian-Response-Plan-COVID-19.pdf>, (Erişim tarihi: 1 Mayıs 2020).

13. Jason Burke ve Zainap Mohammed Saleh, "Mercenaries Flock to Libya Raising Fears of Prolonged War", *The Guardian*, 24 Aralık 2019.

14. "Old Russian Cargo Aircraft are Hired by United Arab Emirates for Arms Transport to Libya", Feith of Fake, 8 Şubat 2020, <https://feitoffake.wordpress.com/2020/02/08/old-russian-cargo-aircraft-are-leased-by-united-arab-emirates-for-arms-transport-to-libya>, (Erişim tarihi: 2 Mayıs 2020).

- Fransa Bingazi'ye doğrudan malzeme nakli yapmakta,¹⁵
- Rusya Wagner isimli şirketi paravan olarak kullanarak asker ve malzeme nakli yapmakta,¹⁶
- Ayrıca çatışma ortamının doğal sonucu olan kaçakçılık faaliyetleri gerçekleşmektedir.¹⁷ Bu nedenle koronavirüs riskinin uzun vadede Libya için tehdit haline dönüşmesi mümkün hale gelmektedir.

Genel olarak koronavirüs salgını ile çatışma ortamı karşılaştırıldığında; çatışmalar Libya'nın muhtelif şehirlerinde otorite ve kontrol boşluğuna neden olmakta, diğer ülkelerdeki salgının Libya'ya erişmesini mümkün kılmakta ve zayıf sağlık sistemi daha da işlevsiz hale getirerek koronavirüs salgını ile mücadeleye ket vurmaktadır. Diğer bir ifadeyle Libya'daki koronavirüs salgını, iklim koşullarının ılıman olması nedeniyle halen yönetilebilir düzeyde olmakla birlikte, çatışmalar yüzünden uzun dönemli hassasiyete açık olduğu kıymetlendirilebilir. Öte yandan çatışmaların salgına olumsuz etkisi yanında, salgının çatışmalara etkisinin araştırılması yoluyla problemin çapraz okumasının yapılması faydalı olabilecektir. Her ne kadar Libya'da büyük rakamlara tahvil edilebilecek bir salgın görülmemiş olsa da salgın riskinin varlığının çatışmalara ne düzeyde etki ettiğinin incelenmesi faydalı olacaktır.

SALGIN DÖNEMİNDEKİ POLİTİK VE ASKERİ GELİŞMELER

Libya'da ilk koronavirüs vakasının görüldüğü 24 Mart 2020'den itibaren meydana gelen siyasi ve askeri mahiyette gelişmeler, salgının çatışmalara etkisinin anlaşılmasında faydalı olacaktır. Ancak 24 Mart 2020'den önce Hafter unsurlarının, 4 Nisan 2019'da başlatılan genel saldırı sırasında Trablus güney mahallelerine kadar ilerlemiş olduğu, bu çerçevede Trablus'taki meşru UMH'nin Trablus ve Misrata şehirleri arasında sahil şeridinde sıkıştığını hatırlamakta fayda görülmektedir.¹⁸ Ayrıca Suudi Arabistan'dan uzun süre destek almakta olan selefi unsurların, Hafter ile birlikte hareket etmesi nedeniyle Tunus ile sınır bağlantısının kesilmiş olduğu ve Misrata doğusundaki Sirte kentinin kontrolünün el değiştirdiği bilinmek-

15. Jihad Gillon, "France-Libya: Marshal Haftar, the Controversial Friend of the Élysée", The Africa Report, 20 Mart 2020, <https://www.theafricareport.com/24823/france-libya-marshal-haftar-the-controversial-friend-of-the-elysee>, (Erişim tarihi: 2 Mayıs 2020).

16. "Libya'da Wagner Varlığı! Nasıl Ortaya Çıktılar?", CNN Türk, 27 Aralık 2019, <https://www.cnnturk.com/dunya/libyada-wagner-varligi-nasil-ortaya-ciktilar>, (Erişim Tarihi 2 Mayıs 2020).

17. "Libya's Fuel Smuggling: a New Swiss Connection is Revealed", The Libya Address, 2 Mart 2020, <https://www.addresslibya.co/en/archives/54459>, (Erişim tarihi: 2 Mayıs 2020).

18. "Timeline: Haftar's Months-Long Offensive to Seize Tripoli", Aljazeera, 19 Şubat 2020.

tedir. Bu nedenle Libya'da koronavirüs vakalarının görülmesi öncesinde Hafter unsurlarının; Fransa, BAE, Mısır, Ürdün ve Rusya Federasyonu desteğiyle politik ve askeri başarı elde ettikleri, bu çerçevede Moskova ve Berlin'de tarafların yapmış oldukları görüşmeler ve Berlin Kongresi kararları istikametinde politik ve askeri zemini şekillendirdikleri söylenebilir.

4 MART-1 NİSAN 2020 DÖNEMİ

Libya'da koronavirüs vakasının ilk görüldüğü günün ertesinde BM Libya Özel Temsilciliği tarafından ateşkes çağrısı yapılmıştır.¹⁹ Kendilerinde olduğuna inandıkları askeri üstünlüğün bir sonucu olarak Hafter ateşkes çağrılarını dikkate almamış ve kısa süren ateşkes Hafter tarafından ihlal edilmiştir.²⁰ Mukabil olarak Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) tarafından yürütülen Öfke Volkanı Harekatı, Trablus'un güvenliğinin sağlanmasına yönelik olarak tekrar başlatılmış ve Hafter güçlerine karşı bütün cephelerde "Barış Fırtınası Operasyonu" başlatıldığı ilan edilmiştir.²¹

Hafter güçleri, UMH'nin mukabil operasyonuna karşılık, 24 Mart-1 Nisan 2020 arasında; Ayn Zara kuzey batısındaki Trablus mahallelerini ve eski şehir olarak bilinen şehir merkezini hava unsurları, GRAD tipi füzeler ve topçu/obüs birlikleriyle vurmuştur.²² Bu çerçevede Trablus'un ele geçirilmesi maksadıyla yapılabilecek genel saldırı öncesinde, bölgedeki hedefleri etkisiz hale getirmeye çalışmış, ayırım gözetmeksizin yapılan atışlar neticesinde sivil zayıyat meydana gelmiştir.²³ Aynı dönemde, Hafter'in asli gayretini Trablus güneyinin kontrolü açısından kritik öneme sahip Ebu Salim bölgesi teşkil etmiş, bu yolla Trablus'un güney kapısının açılması ve Trablus limanı istikametinde gerçekleşecek ilerleme ile birlikte Trablus'un iki parçaya ayrılması amaçlanmıştır.²⁴ Ayrıca Hafter unsurları tarafından UMH'nin Tunus sınırı ile irtibatı kesilmiş, UMH'nin diğer ikmal

19. "COVID-19: UN Chief Calls for Global Ceasefire to Focus On 'the True Fight of Our Lives'", The UN News, 23 Mart 2020, <https://news.un.org/en/story/2020/03/1059972>, (Erişim tarihi: 3 Mayıs 2020).

20. "Libya: Haftar Continues Tripoli Assault Amid Pandemic", Anadolu Ajansı, 24 Mart 2020.

21. "Sarraj Announces Launch of Operation Peace Storm in Response to Haftar Attacks", The Middle East Monitor, 27 Mart 2020, <https://www.middleeastmonitor.com/20200327-sarraj-announces-launch-of-operation-peace-storm-in-response-to-haftar-attacks> (Erişim tarihi: 3 Mayıs 2020).

22. Patrick Wintour, "Libya Fighting Intensifies as Rival Forces Defy UN Call for Global Ceasefire", *The Guardian*, 27 Mart 2020.

23. The UNSMIL, "Civilian Casualties Report from 1 January - 31 March 2020", Reliefweb, <https://reliefweb.int/report/libya/civilian-casualties-report-1-january-31-march-2020>, (Erişim tarihi: 3 Mayıs 2020).

24. Abdel Kader Assad, "Attacks On Civilians in Tripoli Continue as Haftar Receives More Support from UAE", Libya Observer, 31 Mart 2020, <https://www.libyaobserver.ly/news/attacks-civilians-tripoli-continue-haftar-receives-more-support-uae>, (Erişim tarihi: 3 Mayıs 2020).

yollarının kesilmesi için sıklıkla Mitiga ve Misrata havalimanları ile Trablus Limanı'na yönelik hava saldırıları icra edilmiştir.²⁵ Ayrıca UMH'ye ait İHA/SİHA'lara yönelik BAE ve Rusya'dan temin edilen Pantsir hava savunma sistemleri Trablus civarına konumlandırılmıştır.²⁶

Hafter'in saldırıların yoğunlaştırdığı 24 Mart sonrasındaki bir haftalık dönemde, kendisine dış siyasi ve askeri destek bağlamında AB'nin 1 Nisan 2020 itibarıyla IRINA Operasyonu'nu başlatılmasıyla verilmiştir.²⁷ Bu kapsamda AB ülkeleri, Avrupa'da koronavirüs salgınıyla mücadele dikkate alınmaksızın, Berlin Kongresi ve BM kararlarını referans göstererek Libya'ya uygulanan silah ambargosunu denetlemek üzere deniz hareketi başlatmıştır. Ancak IRINA Operasyonu, UMH'nin Türkiye ile irtibatını kesme istikametinde faaliyet gösterirken Hafter'e deniz, hava ve kara yoluyla Malta, BAE, Rusya, Fransa, Ürdün ve Mısır'dan yapılan yardımları engelleyecek herhangi bir misyon icra etmemiştir. Aynı dönemde Ürdün'ün, Hafter güçlerine altı adet Çin yapımı silahlı İHA teslim ettiğine yönelik haberler de basına yansımıştır.²⁸ Dolayısıyla koronavirüs kaygıları ne Libya'da ne de Avrupa ülkelerinde Doğu Akdeniz enerji-politiği odaklı askeri-siyasi girişimlerin önüne geçememiştir.

Belirtilen dönem içinde UMH öncelikle BM'nin çağrılarını uymuş ve ateş-kese yönelik adım atarak koronavirüs ile mücadele kapsamında tedbirler almıştır.²⁹ Şehirlerarası intikallerin kısıtlanması ve şehirlerde sokağa çıkma yasağı ilan edilmesi gibi tedbirler yanında sağlık sisteminin salgına yönelik hazırlık düzeyi geliştirilmiştir. Ancak Hafter'in ateşkes çağrılarını uymaması üzerine Barış Fırtınası Operasyonu duyurulmuştur. Bu çerçevede Trablus'un güney mahallelerinin güvenliği asli gayret olmak üzere Trablus güneybatısında Hafter tarafından askeri üs ve SİHA'ların konuşlanması için kullanılan Veşka ve Vatiya havalimanlarının ele geçirilmesi amaçlanmıştır.³⁰ Trablus Uluslararası Havalimanı güneyinde yapı-

25. Assad, "Attacks On Civilians in Tripoli Continue as Haftar Receives More Support from UAE".

26. "Russian Pantsir System has Destroyed 16 Turkish Aircraft in Libya: Report", Almasdar News, 13 Nisan 2020, <https://www.almasdarnews.com/article/russian-pantsir-system-has-destroyed-16-turkish-aircraft-in-libya-report>, (Erişim tarihi: 3 Mayıs 2020).

27. "AB Libya'ya Silah Ambargosu Uygulamak için IRINI Operasyonunu Başlatıyor", Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, 31 Mart 2020, <https://www.avrupa.info.tr/tr/eeas-news/ab-libyaya-silah-ambargosu-uygulamak-icin-irini-operasyonunu-baslatiyor-10214>, (Erişim tarihi: 3 Mayıs 2020).

28. Jeremy Biny, "Update: Libya's GNA says Jordan Sold UAVs to Its Enemy", Janes, 7 Nisan 2020, <https://www.janes.com/article/95396/update-libya-s-gna-says-jordan-sold-uavs-to-its-enemy>, (Erişim tarihi: 4 Mayıs 2020).

29. OCHA, "Libya: COVID-19 Flash Update No. 1 (30 March 2020)", Reliefweb, 30 Mart 2020, <https://reliefweb.int/report/libya/libya-covid-19-flash-update-no-1-30-march-2020>, (Erişim tarihi: 4 Mayıs 2020).

30. Abdul Kader Assad, "Libyan Air Force Intensifies Strikes On Al-Watiya Airbase, Cuts off Haftar's Supplies", Libya Observer, 3 Mayıs 2020, <https://www.libyaobserver.ly/news/libyan-air-force-intensifies-strikes-al-watiya-airbase-cuts-haftars-supplies>, (Erişim tarihi: 4 Mayıs 2020).

lan sınırlı hedefli operasyonlarla, Hafter yanlısı Selefilere kontrolündeki bölgenin ele geçirilmesine yönelik operasyonlara ağırlık verilmiştir. Trablus'taki Operasyon Odası (Harekat Merkezi) ile koordineli operasyonlar düzenleyen Misrata Operasyon Odası da Misrata doğusunda bulunan Kaddahiya ve Vadi Zemzem bölgelerinin ele geçirilmesine yönelik ileri harekat başlatmış, bu çerçevede UMH SİHA'larının gerçekleştirdiği hava harekatında, Hafter'in sözde Sirte operasyon odası komutanı Tümgenenal Salim Diryag ve yardımcısı Tuğgeneral Saday etkisiz hale getirilmiştir.

24 Mart-31 Mart 2020 arasında Hafter'e tepki olarak başlatılan operasyonların Mart ayı son haftasında organize bir şekilde yürütüldüğü görülmektedir. Bu dönemde Covid-19 vaka sayısının; 24 Mart 2020'de bir, 28 Mart'ta üç, 29 Mart'ta sekiz, 31 Mart'ta on olduğu göz önüne alınırsa, operasyonel kararları etkileyecek düzeyde vaka olmadığı görülmektedir. Salgının önlenmesine yönelik proaktif tedbir alınmasında, Hafter'in salgını bir zafiyet olarak görmesi ve saldırılarını artırması olumsuz etkide bulunmuştur.

1-15 NİSAN 2020 DÖNEMİ

Koronavirüs vakalarının düşük seviyede olmasına rağmen artış eğilimi içinde olduğu 1-15 Nisan 2020 arasında UMH unsurlarının operasyonlarında sıklet merkezi Tunus sınırı istikameti olmak üzere operasyonun kapsamını genişlettiği görülmüştür. Bu çerçevede Tunus ile karayolu bağlantısının sağlandığı ve lojistik devamlılık açısından kritik öneme sahip ve Tunus hududunda bulunan Ras Ajdir şehri ile Trablus-Ras Ajdir arasında kalan ve Akdeniz kıyısına yakın tüm şehirler ele geçirilmiştir.³¹ Yapılan operasyonun başarısında; Hafter unsurlarına ait olduğu bilinen üç SU-22 tipi savaş uçağının, Çin üretimi Wing Loong II Tipi SİHA'nın ve bir kısım hava savunma sisteminin etkisiz hale getirilmesi çarpan etkisi yaratmış, hava üstünlüğünün ele geçirilmesini müteakip, UMH envanterinde bulunan SİHA ve hassas mühimmatın etkin kullanılmasıyla Hafter unsurları üzerinde baskı kurulmuştur.³² Kurayyat, Şeref, Sorman, Sabata, Ban Valid, Vadi Rabia, Vaska ve Zuvara bölgelerinde mühimmat depolarına, yakıt ikmal için kullanılan araçlara, ikmal konvoylarına ve kritik hedeflere yönelik saldırı-

31. GNA-Aligned Forces Capture Sabratha, Surman, Al-Ajilat From The LNA", Libya Analysis, 16 Nisan 2020, <http://www.libya-analysis.com/gna-aligned-forces-capture-sabratha-surman-al-ajilat-from-the-lna>, (Erişim tarihi: 4 Mayıs 2020).

32. "LNA Su-22 Destroyed?", Italymilradar, 1 Nisan 2020, <https://www.itamilradar.com/2020/04/01/lna-su-22-destroyed>, (Erişim tarihi: 4 Mayıs 2020).

rılar düzenlenmiştir. Böylece cephede konumlanmış Hafter unsurlarının derin gerisine yönelik etkiye bulunularak Hafter'in icra edebileceği hareketin sürdürülebilirliğine yönelik tedbir alınmıştır. Operasyon temposunun artırılmasıyla Hafter unsurlarının coğrafi yayılım ve kuvvet yapısı bağlamında dağılık yapısı istismar edilmiş, Hafter tarafında saf tutmuş bir kısım bölgelere ve silahlı gruplara stratejik mesaj verilmiştir.

Hafter unsurlarıysa Trablus şehir merkezini stratejik hedef olarak gördüklerinden Trablus güneyinde saldırılarını yoğunlaştırmış, Tunus istikametinde kaybedilen şehirler nedeniyle intikam maksatlı yoğun top/havan/roket atışıyla sivil hedefleri vurmuştur.³³ Ayrıca Hafter unsurlarının Trablus'a yönelik saldırıları yanında Misrata doğusundan, Misrata ve müteakiben Zliten istikametinde ilerlemeye yönelik teşebbüslerde bulunduğu görülmektedir (Harita 3).

Dönem içerisindeki en önemli gelişme Hafter unsurlarının, koronavirüs ile mücadeleye yönelik çağrılarının aksine, Hadra Hastanesi ve civarındaki yerleşim yerlerini hedef almasıdır.³⁴ Söz konusu saldırı Hafter'in koronavirüs ile ilgili küresel gelişmelere rağmen, Libya'daki salgını ve alınan tedbirleri çok önemsemediğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle sağlık merkezlerine yönelik saldırıların basında yer alması sonrası, Hafter, Libya halkı ve uluslararası toplum nezdinde imaj sorunu yaşamaya başlamıştır.

33. "Haftar Forces Suffer String of Defeats in Battle for Tripoli", Aljazeera, 14 Nisan 2020.

34. Sami Zaptia, "UN Secretary General Strongly Condemns Heavy Shelling for Second Consecutive Day of Tripoli Hospital", *Libya Herald*, 9 Nisan 2020, <https://www.libyaherald.com/2020/04/09/un-secretary-general-strongly-condemns-heavy-shelling-for-second-consecutive-day-of-tripoli-hospital>, (Erişim tarihi: 4 Mayıs 2020).

Hafter'e destek veren ülkeler nezdinde kendi ülkelerinde koronavirüse bağlı toplumsal sorunlar büyürken Hafter'e sağlanan askeri destek kapsamında bir değişiklik olmamıştır. Bu çerçevede belirtilen dönem içinde Hafter'in kontrolü altında olan Bingazi'ye BAE (üç), Tunus (iki) ve Ürdün'den VIP ve kargo uçuşlarının gerçekleştiği, bu çerçevede Hafter'in dış destek bağlamında arayışlarına ve sunulan imkanlardan faydalanmaya halen devam ettiği görülmektedir. Örnek vermek gerekirse, Misrata doğusunda Hafter için kritik Rus tipi Mi-35 silahlı helikopteri düşürülmüş, böylece BAE ve Rusların Hafter'e sağlamış olduğu desteğin düzeyi anlaşılmıştır.³⁵ Surman'da Ürdün menşeli silah ve askeri araçların ele geçirilmesiyle Ürdün'ün Libya'daki rolü açıkça ortaya çıkarılmıştır. Misrata doğusunda Ebu Kureyn bölgesinde, İsrail'den temin edildiği anlaşılan anti radyasyon İHA'larının düşürüldüğü, söz konusu mini İHA'ların hem kamikaze (intihar) şeklinde hem de hava savunma radarlarına karşı kullanımının mümkün olduğu görülmüştür.³⁶

Koronavirüs vaka sayısının 48'e ulaştığı 1-15 Nisan 2020 arasında tarafların askeri hareketlerinin temposuna herhangi bir etkide bulunmadığı gibi, çatışmaların şiddetlendiği görülmektedir. UMH'nin daha organize olmuş askeri yapısının ve hareketinin, dönem içerisinde Tunus istikametinde koridor açılmasına ve Hafter'in yüksek değerde silah, araç ve teçhizatı ile ikmal araçlarının etkisiz hale getirilmesine yol açmıştır. Hafter'e yönelik dış desteğin dönem içerisinde belirgin bir şekilde arttığı, IRINA Operasyonuna rağmen Hafter kontrolündeki Bingazi ve Tobruk havaalanı ve limanlarıyla Mısır hududundan kara yoluyla askeri malzeme nakli yapıldığı görülmektedir. Dolayısıyla koronavirüs salgını 1-15 Nisan arasında çatışmalar üzerinde herhangi bir etkiye sahip değildir.

15 NİSAN-1 MAYIS 2020 DÖNEMİ

Nisan ayının ikinci yarısında tarafların hareket temposunun arttığı, koronavirüs salgınına yönelik UMH tarafından sokağa çıkma yasağı gibi tedbirler alınmasına rağmen askeri gerekliliklerin ön plana çıktığı görülmektedir. Tunus hududu istikametindeki şehirleri ele geçiren ve Hafter'in lojistik faaliyetlerini durma noktasına getiren UMH bu dönemde inisiyatifini ele almıştır (Harita 4).

Öte yandan yolların, salgın hastalıkla mücadele kapsamında kullanılmasında bildirim şartı getiren UMH, önceden bildirim yapmadan Trablus güneyinde

35. "Libya's GNA Says it Shot Down Haftar Jets", Aljazeera, 13 Nisan 2020.

36. Anıl Şahin, "İsrail'den Hafter'e Kamikaze İHA", Savunma Sanayi ST, 15 Nisan 2020, <https://www.savunmasanayist.com/israilden-haftere-kamikaze-ihha>, (Erişim tarihi: 4 Mayıs 2020).

görülmektedir. UMH tarafından, aynı dönem içerisinde, stratejik bir başka adım atılmış ve Hafter unsurlarının UMH'ye bağlı Merkez Bankası tarafından ödenen maaşları 18 Nisan 2020'de kesilmiştir.⁴¹ Böylece Hafter'in personel maaşı kapsamında BAE'den elde ettiği gelire ilave edilen ve UMH tarafından verilen maaşların önüne geçilmiştir. Böylece BAE'den elde edilen kaynakla UMH'ye bağlı unsurlardan daha fazla maaş alan UMH milislerinin geliri azaltılmıştır. Maaşı düşen ve UMH askerleri ile aynı geliri elde eden Hafter milislerinin, BAE tarafından ilave zam almadıkları takdirde sadakatlerini sorgulaması beklenmiştir.

Hafter unsurlarının mukabil faaliyetlerine bakıldığında, Trablus güneyindeki Cuma, Ebu Salim ve Ayn Zara bölgelerinde sivil zayıata da neden olan saldırılarını yoğunlaştırdığı ve Trablus şehir merkezine el atmak için girişimlerde bulunduğu görülmektedir. Tunus hududu ile Trablus arasında kalan şehirlerdeki kontrolü kaybeden, Tarhuna'da kayıplar veren Hafter unsurları Trablus şehir merkezinde Kerime Pazarına ve Cuma bölgesine yoğun saldırılar düzenlemiş ve sivil halkın hedef gözetmeksizin etki altına alındığı saldırılarda 23 Libyalı hayatını kaybetmiştir.⁴² Ayrıca Furak bölgesindeki Royal Hastanesi civarına atış yapılmış, hastane UMH tarafından boşaltılmıştır. BM Libya Özel Temsilciliği tarafından da kınanan saldırı Trablus'taki koronavirüs mücadelesine ket vurmuştur.⁴³

Dönem boyunca, dış desteğin önceki dönemlere paralel bir şekilde artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Açık kaynaklarda geçen uçuş bilgileri incelendiğinde BAE'nin IL-76 tipi dev kargo uçağıyla üç uçuş gerçekleştirdiği ve bölgeye askeri malzeme naklettiği görülmektedir. Ayrıca Hafter unsurlarının Sirte kenti civarına BAE'nin tedarik ettiği Pantsir hava savunma sisteminin yerleştirdiği ve Libya batısında da aynı hava savunma sistemlerinin aktif hale getirildiği basında ifade edilmiştir. Rusya Federasyonu tarafından, 16 Nisan 2020'de İstanbul Boğazından geçen Fehn Calypso yük gemisi ile İskenderiye limanına askeri araç sevkiyatı yapılmıştır.⁴⁴ Rusya'nın İstanbul Boğazı üzerinden sevk etmiş olduğu askeri malzeme, Mısır'ın İskenderiye limanında boşaltılmasını müteakip Libya'ya sevk

41. Safa Al Harathy, "Defence Ministry Suspends Payment of Salaries to Military Personnel Fighting Alongside Haftar", Libya Observer, 18 Nisan 2020, <https://www.libyaobserver.ly/inbrief/defence-ministry-suspends-payment-salaries-military-personnel-fighting-alongside-haftar>, (Erişim tarihi: 4 Mayıs 2020).

42. Safa Al Harathy, "Souk Al-Jum'a Municipality Demands Arrest Warrant for Haftar at Domestic and International Level", Libya Observer, 18 Nisan 2020, <https://www.libyaobserver.ly/inbrief/souk-al-jumaa-municipality-demands-arrest-warrant-haftar-domestic-and-international-level>, (Erişim tarihi: 4 Mayıs 2020).

43. "Haftar Militias Target Field Hospital in Libyan Capital with Rockets", TRT World, 28 Nisan 2020, <https://www.trtworld.com/africa/haftar-militias-target-field-hospital-in-libyan-capital-with-rockets-35855>, (Erişim tarihi: 4 Mayıs 2020).

44. TAH Savunma, <https://twitter.com/TAHSAVUNMA/status/1251460965104787461>, (Erişim tarihi: 4 Mayıs 2020).

edilmesi ön plana çıkmakta, silah ambargosunun delinmesine yönelik örtülü yollara başvurulduğu görülmektedir.

Dönem içerisinde önemli iki gelişme, koronavirüs salgınına rağmen politik-askeri çatışmaların ulaştığı seviyeyi ifade etmek açısından dikkat çekicidir. Birinci husus harp kurallarını da bir kenara iten kimyasal silah vurgusudur. Libya İçişleri Bakanı Fethi Başağa tarafından 22 Nisan 2020’de, Rusya’ya ait Wagner unsurlarının kimyasal sinir gazı kullandığı açıklanmıştır.⁴⁵ Dolayısıyla salgın hastalık riskinin çatışmaların kontrollü yürütülmesine etki etmediğine yönelik algı güçlenmiştir. İkinci husus ise Hafter tarafından 27 Nisan 2020’de, ülke yönetimine ‘halk’ adına el konduğunun açıklanması⁴⁶ ve Tobruk Meclisinin dağıtılmasıdır. Hafter’i, Libya devlet yapısı içindeki görevine atayan Tobruk Meclisinin dağıtılması Libya doğusundaki politik dengeleri sarsmış, Hafter yanlısı olarak bilinen Tobruk Meclis Başkanı Akil Salih muğlak olmakla birlikte Hafter karşıtı açıklamalarda bulunmuştur.⁴⁷ Hafter’in siyasi hamlelerine paralel olarak dış destekte görülen artış devam ederken, UMH, El Vatiyye Hava Üssü’nün ele geçirilmesine öncelik vermiştir. Hafter, BAE sponsorluğunda temin edilen Rus Pantsir sistemlerini (iki adet Vatiyye, iki adet Tarhuna, iki adet Cufra) bölgeye yerleştirip saldırıları püskürtmeye çalışsa da UMH’nin El Vatiyye’ye yönelik operasyonu sonuç vermiş ve 18 Mayıs 2020 tarihinde bölgeyi ele geçirmiştir. Libya kuzeybatısının UMH kontrolüne geçmesine yönelik dönemi başlatan Vatiyye Üssü’nün ele geçirilmesi iç ve dış siyasi dengelere de etki edecek sonuçları haber vermektedir.

UMH’nin elde ettiği başarılarla paralel olarak, Hafter’in aleyhinde dış gelişmelere de dönem içinde şahit olunmuştur. Örnek olarak Libya Dışişleri Bakanı Muhammed Tahir Siyala ile Birleşik Krallık Dışişleri Bakanı James Cleverly arasında 19 Nisan 2020’de yapılan görüşmede Cleverly, Birleşik Krallık’ın Libya’da meşru hükümetin yanında olduğu ve ateşkes çabalarını desteklediklerini ifade etmiştir.⁴⁸ Böylece sahadaki gelişmeleri gözlemleyerek pozisyon almak isteyen ülkelere model olabilecek bir girişim meydana gelmiştir. Ayrıca aynı dönemde BAE’nin Hafter unsurlarına 5 milyon ABD Doları değerinde jet yakıtı temin ederek BM Ambargosunu deldiği istikametinde *Financial Times*’da haber yayım-

45. , “Libya Government Accuses Russia’s Wagner Mercenaries of ‘Chemical Attack’ in Tripoli Offensive”, *The New Arab* 23 Nisan 2020, <https://english.alaraby.co.uk/english/news/2020/4/23/libya-government-accuses-russias-wagner-mercenaries-of-chemical-attack>, (Erişim tarihi: 4 Mayıs 2020).

46. “Libya: World Reaction to Haftar’s Termination of Unity Gov’t Deal”, *Aljazeera*, 28 Nisan 2020.

47. Hamdi Yıldız, “Russia Asked Haftar to Declare Truce: Saleh”, *Anadolu Agency*, 2 Mayıs 2020.

48. “Libya Foreign Ministry: Britain Stands with GNA”, *Middle East Monitor*, 18 Nisan 2020, <https://www.middleeastmonitor.com/20200418-libya-foreign-ministry-britain-stands-with-gna>, (Erişim tarihi: 4 Mayıs 2020).

lanmıştır.⁴⁹ Yayınlanan haberde; BAE/Sharjah’da konuşlu Afrifin Logistics FZE isimli bir BAE şirketinin Libyan Express isimli bir hava yolu şirketine Liberya bandıralı bir gemiyle jet yakıtı gönderdiği, geminin Bingazi’ye yakıtı boşalttığı, ancak geminin seyrine başlamasını müteakip arızalandığı ve halen Misrata limanında demirlemiş olduğu, Trablus hükümetinin gemiye el koyduğu ifade edilmiştir. Batı basınında yayımlanan haberin, silah ambargosuna rağmen BAE, Rusya gibi ülkelerin tavrının basında açıkça zikredilmesi açısından önem taşımaktadır.

Sonuç olarak UMH unsurlarının, dönem içinde Hafter’in hassasiyetlerini analiz ettikten sonra sıklet merkezi tesis ettiği ve başlatılan Barış Fırtınası Operasyonu’nun kritik hedeflere bir öncelik dahilinde başarıyla devam ettiği görülmektedir. Geçmiş dönemde önceliğini Trablus doğusundaki sahil şeridinde veren UMH unsurları, hedeflerini ele geçirmeyi müteakip lojistik ve hava üssü olarak kullanılan Vatiya Havalimanı, Tarhuna kenti ve Misrata doğusundaki Sirte istikametine yönelmiştir.⁵⁰ UMH’nin devam eden operasyonunda, Harita 5’te görüldüğü gibi, Vatiya ve Tarhuna’nın asli gayreti teşkil ettiği görülmekte olup Akdeniz kıyısına paralel Sirte kenti tali gayreti oluşturmaktadır.⁵¹ Hafter’in UMH’nin başarısı karşısında arayış içinde olduğu dönem içinde tek taraflı ateşkes çağrısının, koronavirüs ile mücadeleden ziyade askeri bir ge-

49. Andrew England, “UAE Groups Implicated in Suspected Violation of Libyan Arms Embargo”, *Financial Times*, 20 Nisan 2020.

50. BBC Libya, <https://www.bbc.com/news/topics/ce1qrvel1mt/libya>, (Erişim tarihi: 4 Mayıs 2020).

51. Libya Bülteni, <https://twitter.com/LibyaBulteni/status/1252255270929158144>, (Erişim tarihi: 4 Mayıs 2020).

reklik olduğu, bu nedenle UMH tarafından itibar edilmediği görülmektedir.⁵² Ayrıca koronavirüs vaka sayısının 1 Mayıs 2020 itibarıyla 63'e ulaşmış olmasına rağmen, koronavirüsün askeri hareketin seyrine herhangi bir etkide bulunmadığı görülmektedir.

KORONAVİRÜS SONRASI DÖNEME YÖNELİK SENARYOLAR

Libya'da koronavirüs vakalarının görülmeye başladığı 24 Mart 2020'den itibaren, salgın vaka sayısı ve vefat bağlamında düşük profilde seyretmiştir. Salgından kaynaklı uzun vadeli riskler, salgına karşı tedbir alınmasını ve güç mücadelesi çerçevesinde yaşanan çatışmalardan ziyade hastalığın önlenmesine yönelik öncelikleri dikte etmiştir. Bu çerçevede UMH'nin BM çağrılarına başlangıçta olumlu yaklaştığı görülmektedir. Ancak Hafter'in Mart ayı son haftasında yapılmış olan ateşkes çağrılarına olumsuz yaklaşımı, UMH'nin de önceliğini çatışmaların yönetimine kaydırmıştır.

Koronavirüs sonrası dönemin tahayyül edilebilmesi için, sıcak çöl ikliminin hüküm sürdüğü Libya'da salgın hastalığın mevcut seyrinin yaz aylarında kontrol edilebileceği öngörülebilir. Ancak salgının kontrolden çıkması ve vaka/vefat sayısında artış yaşanması halinde UMH'nin meşru hükümet olması bağlamında salgının önlenmesine yönelik tedbirlere öncelik vermesi beklenmelidir. Ayrıca Hafter'in kontrol etmekte olduğu bölgelerde sağlık altyapısının yetersizliği ve tıbbi malzeme ikmalinin Trablus'taki merkez teşkilat kurumlarına bağlı olması nedeniyle, UMH'nin ülke genelinde etkinliğini artırabilecek koşulları ön plana çıkarabilecektir.

Koronavirüsün yaz aylarında yayılma hızının daha da yavaşlamasıyla Libya'da mevcut çatışmaların artarak şiddetlenmesi en muhtemel senaryo olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim salgın riskinin yüksek olduğu dönemde; UMH ve Hafter unsurları arasında çatışmaların yoğunlaşmış olması ayrıca koronavirüsten fazlasıyla etkilenmiş olan BAE, Fransa, Mısır, Ürdün ve Rusya gibi devletlerin desteklerini artırarak sürdürmesi dikkate alındığında koronavirüs sonrası dönemin politik ve askeri bağlamda daha yoğun bir döneme emare vermektedir. Öte yandan sonbahar mevsiminden itibaren koronavirüs salgınının tekrar nüksetmesi halinde, salgının vaka ve vefat kapsamında boyutu politik ve askeri gelişmeleri şekillendirebilecektir.

SONUÇ

Koronavirüs salgınının diğer ülkelere göre büyük izler bırakmadığı Libya'da 24 Mart 2020'deki ilk vakadan bu yana salgından kaynaklı riskler ve tedbirler ile

52. "Eastern Libyan Forces have Agreed a Ceasefire During Ramadan", *The Guardian*, 29 Nisan 2020.

siyasi-askeri mücadele arasında git-gel yaşanmıştır. Ancak Hafter'in salgını fırsat olarak görmesi sonrasında, politik-askeri üstünlük kurulması istikametinde sarf edilen gayretler ön plana çıkmıştır. Hafter'i destekleyen ülkelerin, bir yandan sağlık altyapısı sorunlu olan Libya'da onu çatışmalar istikametinde cesaretlendirirken diğer yandan ikmal faaliyetleri aracılığıyla salgının Libya'ya erişmesine neden oldukları görülmüştür. Bu nedenle salgının görüldüğü dönemde, salgını kendisi politik ve askeri gelişmeleri yavaşlatacak bir faktör olmaktan uzak kalmıştır. Bilakis çatışma ortamı ve politik gerginlik salgın riskine çarpan etkisi yaratmıştır. Önümüzdeki dönemde de herhangi bir değişken ile yüzleşilmediği sürece siyasi-askeri gerilimin artması ihtimal dahilindedir.

KORONAVİRÜS SALGINI SONRASI YEMEN İÇ SAVAŞI VE DEĞİŞEN DENGELER

İSMAİL AKDOĞAN

Tüm dünyayı etkisi altına alarak küresel bir salgın haline gelen koronavirüs (Covid-19) Yemen’de de etkisini göstermiştir. Yemen’de ilk koronavirüs tanısı 10 Nisan 2020’de konmuştur. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) verilerine göre 4 Mayıs itibarıyla Yemen’de toplam vaka sayısı 10’a ulaşırken, bunlar arasından 2 hasta hayatını kaybetmiş bulunmaktadır.¹ Ortadoğu’da en az vaka tespit edilen ülke olan Yemen, vaka/ölüm oranı (yüzde 20) bakımından bölgenin en yüksek ülkesidir. Ancak, 30 milyon nüfusa sahip Yemen’de bu vaka ve ölüm rakamlarının koronavirüs salgınının ülkede ulaştığı boyut hususunda gerçeği yansıtmaktan oldukça uzak olduğu düşünülmektedir. Nitekim Yemen’de şimdiye kadar yapılan test sayısı 120’dir.² Ülkede koronavirüs taşıyan bireylerin erken teşhis ve tedavisi, uluslararası sağlık otoritelerinin gerekli gördüğü aşamanın fazlasıyla gerisindedir. Bunda bir dizi unsurun etkili olduğu söylenebilir. Her şeyden önce, ülkede merkezi otorite varlığını yitirmiş durumdadır. 2011’de Yemen’e ulaşan Arap ayaklanmaları neticesinde, ilk önce siyasi istikrarsızlığa ve ardından iç savaşa sürüklenen ülkede merkezi otorite ortadan kaybolmuştur. Dolayısıyla ülke sathında küresel salgınla mücadeleyi koordinasyon halinde yürütecek bir siyasi otoriteden bahsetmek mümkün değildir. Ayrıca ülke topraklarının rakip silahlı gruplar arasında parçalanmış olması, ulusal ve uluslararası sağlık kuruluşlarının Yemen’deki faaliyetlerini etkin bir şekilde yerine getirmelerine engel olmaktadır.

1. “Coronavirus Disease (COVID-19) Situation Dashboard”, World Health Organisation, 2 Mayıs 2020.

2. “Covid-19 Coronavirus Pandemic”, Worldometer, 4 Mayıs 2020.

Salgınla mücadeleyi aksatan ikinci unsur, sağlık altyapısının tahrip edilmiş olmasıdır. Yaklaşık on yıldır devam eden çatışma ve savaş ortamında ülkenin sağlık kurumları ve hastaneleri yerel silahlı gruplar ve dış güçler tarafından büyük oranda tahrip edilmiş durumdadır. DSÖ'ye göre Yemen'de bulunan sağlık tesislerinin yüzde 45'i hizmet dışı kalmış bulunmakta, 17 milyon insan sağlık hizmetlerinden yararlanamamaktadır.³ Bu durum sadece Koronavirüs salgını konusunda değil, diğer pek çok hastalık ve salgın karşısında da Yemen halkının sağlık hizmetlerine erişimini engellemektedir. 2017'den bu tarafa halk arasında yayılmayı sürdüren Kolera salgını nedeniyle binlerce kişi hayatını kaybetmiştir. DSÖ verilerine göre Ocak 2020 itibarıyla Yemen'de Kolera salgınına yakalanan insan sayısı 2,3 milyon eşliğini aşarken, hayatını kaybedenlerin sayısı 4 bine ulaşmıştır.⁴

Koronavirüs salgınıyla baş etme sürecinde engel teşkil eden bir diğer unsur ise, Yemen'in derin bir iktisadi krizle boğuşuyor olmasıdır. Zaten ekonomisi zayıf olan Yemen, 2011'den beri sürmekte olan istikrarsızlık ve iç savaş nedeniyle büyük ekonomik krizin içine sürüklenmiş durumdadır. Ülkede yaşanan mali sıkıntılar, sağlık giderlerinin karşılanamamasına yol açmakta ve diğer salgınlarda olduğu üzere koronavirüs salgınıyla mücadelede de erken tanı ve tedavi sürecinin işletilmesine imkan tanımamaktadır. Yemen'in son derece yetersiz sayıda koronavirüs tanı kitine sahip olması ve tıbbi malzeme eksikliği süreci işlemez hale getirmektedir. Nitekim Aden bölgesinde bulunan üç büyük hastane, koronavirüs salgınıyla baş edecek yeterli tıbbi malzeme ve ekipmanın bulunmaması nedeniyle hizmetlerini askıya aldığını duyurmuştur.

Birleşmiş Milletler'den (BM) yapılan açıklamada, gitgide derinleşen insani kriz ortamında ülke nüfusunun yarıya yakını gıda ve ilaç gibi temel gereksinimlerinden mahrum kalmakta, yetersiz beslenme ve hastalık nedeniyle her 10 dakikada bir 1 çocuk hayatını kaybetmektedir. Yine BM'ye göre Yemen'in üçte biri (10 milyon kişi) açlık sıkıntısı çekerken, beşte dördü (24 milyon kişi) insani yardıma muhtaç bir şekilde hayatını sürdürmektedir.⁵ Sonuç olarak Yemen'in zaten içerisinde bulunduğu ağır şartlara bir de Koronavirüs salgınının eklenmesiyle halihazırda yaşanan insani krizin daha da içinden çıkılmaz bir hale bürünmesi beklenmektedir. Nitekim BM Yemen Özel Temsilcisi Martin Griffiths, sağlık altyapısı çökmüş olan Yemen'in aynı anda hem

3. "Dünya Sağlık Örgütü: Yemen'de Sağlık Tesislerinin Yarıısı Hizmet Veremiyor", Anadolu Ajansı, 1 Ocak 2019.

4. "Cholera Situation in Yemen", World Health Organisation, 31 Ocak 2020.

5. "UN Warns of New Humanitarian Crisis as COVID-19 Looms over Yemen", Aljazeera, 28 Nisan 2020.

iç savaş hem de Koronavirüs salgınıyla mücadele etmesinin mümkün olmadığına dikkat çekmiştir.⁶

KORONAVİRÜS SALGINININ İÇ SAVAŞ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Koronavirüs salgını sonrası yeniden şekillenen yerel denginin anlaşılabilmesi için, salgın öncesi iç savaşın seyri ve oluşan dengenin bilinmesi gerekir. Arap Yarımadası'nın en kalabalık (Suudi Arabistan'da çalışan yabancı işçiler dışarıda bırakıldığı) ülkesi olan Yemen, yaklaşık on yıldır siyasi istikrarsızlık, iktisadi çöküş ve iç savaş ortamında hayatta kalmaya çalışmaktadır. Aralık 2010'da patlak veren Arap ayaklanmalarının Yemen'e de sıçraması üzerine, ülke hızla siyasi istikrarsızlığa hapsolmüştür. 1978'den bu yana ülkeyi yöneten Ali Abdullah Salih, Suudi Arabistan'ın müdahalesiyle görevi Kasım 2011'de yardımcısı Abdurrabu Masur Hadi'ye bırakmayı kabul etmiştir. Yaşanan siyasal istikrarsızlık, Suudi Arabistan ve İran gibi bölgesel güçlerin ülkenin içişlerine müdahale etmeleriyle sonuçlanmıştır. Suudi Arabistan, ülke üzerindeki etkisini sürdürmek üzere mevcut yönetim olan Hadi hükümetinin yanında saf alırken, buna karşılık İran ise Yemen'i kendi etki alanına almak amacıyla muhalif Ensarullah'ı (Husiler) desteklemiştir. Yemen kısa sürede bu iki bölgesel gücün kendi aralarında yürüttüğü bölgesel hakimiyet mücadelesi sahalarından biri haline gelmiştir. Eylül 2014'te İran'ın destek verdiği Ensarullah'ın Hadi hükümetine karşı silahlı mücadeleyi başlatıp, kritik kentlerde kontrolü ele geçirip alan hakimiyet sağlamasıyla ülkede yaşanan siyasi istikrarsızlık iç savaşa evrilmiştir. Ocak 2015'te başkent Sana'da kontrolü sağlayan Ensarullah, başkanlık sarayını kuşatarak Cumhurbaşkanı Hadi'yi istifa ettirmeyi başarmıştır.⁷

Ensarullah'ın başkent Sana ve çevre illerde yönetimi ele geçirmesiyle birlikte Yemen'de yeni bir dönem başlamıştır. Ensarullah kanalıyla Yemen'in İran'ın nüfuz alanına girmesini engellemek amacıyla Suudi Arabistan öncülüğünde oluşturulan Arap Koalisyonu, Mart 2015'te Yemen'e askeri müdahale başlatmıştır. 2020'ye gelindiğinde, beş yıldır gerçekleştirilen hava saldırıları ve yürütülen diplomatik müzakerelere rağmen Arap Koalisyonu, Ensarullah karşısında ciddi bir ilerleme kaydedememiştir. Ensarullah'ın ilerleyişi durdurulmuş olsa da ülke nüfusunun yüzde 60'ının yaşadığı kuzeydoğu bölgesi halen bu grubun kontrolü altındadır. Dahası Ensarullah, savaşı Suudi topraklarına taşıyarak balistik füze ve İHA'larla Suudi Arabistan'ın askeri üsleri, havalimanları ve petrol tesislerine yönelik pek

6. "UN Envoy Expects Yemen's Warring Sides to Agree Truce Soon", Aljazeera, 16 Nisan 2020.

7. "Yemen'de Cumhurbaşkanı da İstifa Etti", *Yeni Şafak*, 24 Ocak 2015.

çok saldırı düzenlemiştir. Öte yandan Yemen’de çatışan taraflar sadece Hadi hükümeti ve Ensarullah’tan ibaret değil, bu ikisi dışında doğuda Arap Yarımadası El-Kaide’si (AYEK) ve güneyde ayrılıkçı Güney Geçiş Konseyi (GGK) olmak üzere iki ayrı silahlı grup daha bulunmaktadır. Her bir grubun kendilerine ait saha hakimiyetleri olduğundan, gelinen noktada Yemen, fiili olarak dört ayrı bölgeye bölünmüş durumdadır.

Bu kısa arka planın ardından koronavirüs salgınının Yemen’de yaşanan iç savaş üzerindeki etkisine bakıldığında, sahadaki dengeleri değiştirecek bir etki düzeyine sahip olduğunu söylemek mümkündür. Koronavirüs küresel ölçekte siyasi dengeleri alt üst etme potansiyeli taşımakla birlikte, bölgesel ölçekte Ortadoğu’da varlığını sürdüren bölgesel rekabet ve çatışmaların gidişatını yönlendirebilecek bir etkiye sahiptir. Salgın hastalık nedeniyle bütün devletler, öncelikle kendi başlarının çaresine bakmak mecburiyetinde olduklarından, sınır ötesi siyasi ve askeri angajmanlarını azaltmak durumunda kalmışlardır. Devletlerin sınır ötesi angajmanlarında kısıtlamaya yol açan iki etmeden bahsedilebilir. Birincisi, yüksek vaka sayıları ve can kayıpları nedeniyle Koronavirüs salgınının yayıldığı ülkelerde sağlık sistemleri çökmekte ya da çökme tehlikesi yaşamaktadır. Böylece her bir devlet için sağlık güvenliği, ivedilikle üstesinden gelinmesi gereken ulusal güvenlik meselesi haline gelmektedir. Dolayısıyla devletler mali kaynaklarını ve dikkatlerini öncelikli olarak ulusal güvenlik sorunu haline gelen Koronavirüs ile mücadeleye ayırmak durumunda kalmıştır. İkinci olarak, salgın nedeniyle devletlerin mali gelirlerinin azalması ve ileride son derece büyük iktisadi problemlerle karşı karşıya kalacak olmaları, devletleri kendi içine kapanmaya itmektir.

Yemen iç savaşının başat bölgesel aktörleri olan Suudi Arabistan ve İran, salgının beraberinde getirdiği bu iki temel sorundan en fazla etkilenen ülkeler arasında yer almaktadır. Her ne kadar Suudi Arabistan’da vaka sayısı henüz 30 bin eşliğini aşmamış olsa da, ilerleyen süreçte bu rakamın nereye varacağı bilinmemektedir. Buna karşılık İran’da vaka sayısı 100 bin eşğine ulaşmış, ölü sayısı ise 6 binin üzerine çıkmış durumdadır. Dolayısıyla her iki ülke de salgının yol açtığı sağlık problemleriyle ilgilenmektedirler. Diğer taraftan, ülke ekonomisi büyük miktarda petrol gelirlerine bağımlı olan Suudi Arabistan ve İran, salgın nedeniyle küresel petrol talebinde meydana gelen daralmanın petrol fiyatları üzerinde yarattığı gerilemeden doğrudan etkilenmektedirler. Bunun yanında uluslararası seyahatlere getirilen kısıtlamalar nedeniyle, devletlerin turizm gelirlerinin de büyük bir düşüş kaydetmesi beklenmektedir. Hac ve Umre turizmi sayesinde yılda 25 milyar dolar turizm geliri elde eden Suudi Arabistan’ın bundan mahrum kalması

söz konusudur.⁸ Son olarak sokağa çıkma yasakları nedeniyle işyerlerinin kapalı olması ve iç talep daralması nedeniyle de devlet gelirlerinde azalma söz konusu olacak, bu iki bölgesel rakip bundan da etkilenecektir.

Küresel salgının yol açtığı bu problemler Yemen iç savaşında siyasi/askeri dengeye yansımıştır. Suudi yönetimi 9 Nisan'da tek taraflı olarak iki hafta süreyle ateşkes kararı almıştır. Koalisyon Sözcüsü Turki Maliki ateşkes kararının Koronavirüs salgını nedeniyle alındığını ifade edip, bu kararın BM bünyesinde yürütülen siyasi çözüm müzakerelerine Husilerin katılımı konusunda fırsat tanıdığına dikkat çekmiştir.⁹ Ancak Ensarullah, kendilerine yönelik kara, hava ve deniz ablukası devam ettiği sürece, Suudi Arabistan tarafından ilan edilen ateşkesi tanımadığını ve koalisyona yönelik saldırıları sürdüreceğini açıklamıştır.¹⁰ Ardından 24 Nisan'da Riyad yönetimi, ilan edilen ateşkesi bir ay süreyle uzattığını açıklamıştır.¹¹ Ancak diğer çatışma alanlarında olduğu gibi Yemen'de de yerel silahlı örgütlerin Koronavirüs salgınına fırsata çevirme arayışı içine girdikleri anlaşılmaktadır. Salgın nedeniyle dışarıdan müdahil olan ülkelerin angajmanlarında meydana gelen düşüklük, yerel aktörlerin elini güçlendiren yerel güç boşluğu oluşturmaktadır. Suudi Arabistan'ın Yemen'de ilan ettiği ateşkesin Ensarullah nezdinde karşılık bulmaması, onun salgını fırsata dönüştürme çabasının bir yansımasıdır. Koalisyon güçlerinin yokluğundan faydalanan Ensarullah birliklerinin askeri tahkimat yapmakla kalmayıp, aynı zamanda Kızıldeniz sahilinde Hadi hükümetinin kontrolünde bulunan stratejik kentlere yönelik kapsamlı saldırı başlattığı gözlemlenmiştir.¹² Ensarullah'ın ateşkesi kabul etmeyip saldırıları sürdürmesine rağmen, Riyad yönetiminin ısrarla ateşkesi uygulamaya çalışması ise Suudi Arabistan'ın salgın nedeniyle kendi iç sorunlarına zaman ayırmak istediğine işaret etmektedir.

Yemen'de ortaya çıkan güç boşluğundan yararlanan bir diğer silahlı grup ise ayrılıkçı planları bulunan Güney Geçiş Konseyi (GGK) olmuştur. GGK, 1990 öncesinde olduğu gibi Yemen'in kuzey ve güney olmak üzere ikiye bölünmesini, güney bölgesinin yönetimini elinde tutmayı amaçlayan silahlı grubu ifade etmektedir. Doğrudan BAE tarafından eğitilip donatılan GGK, Hadi hükümetiyle anlaşmazlığa düşerek Ağustos 2019'da geçici başkent Aden ve çevresini kendi kontrol bölgesi olarak ilan etmiş, başkanlık sarayını ele geçirerek Hadi hükümetinin buradaki var-

8. "Saudi Arabia Tourism Revenue 2004-2018", CEIC, <https://www.ceicdata.com/en/indicator/saudi-arabia/tourism-revenue>

9. "Yemen'de Kovid-19 Nedeniyle 2 Haftalık Ateşkes İlan Edildi", *Şarkul Avsat*, 9 Nisan 2020.

10. "Saudi-UAE Unilateral Ceasefire in Yemen Begins; Houthis Balk", *Aljazeera*, 9 Nisan 2020.

11. "Saudi-led Coalition Extends Unilateral Yemen Ceasefire by a Month", *Aljazeera*, 24 Nisan 2020.

12. "Husiler Guterres'in Çağrısını Görmezden Geliyor", *Şarkul Avsat*, 20 Nisan 2020.

lığını sonlandırmıştır.¹³ Böylece Ensarullah'a karşı savaşan Arap Koalisyonu içerisinde savaşın seyrini değiştirecek büyük bir ayrışma yaşanmıştır. Bunun üzerine Suudi Arabistan'ın desteklediği hükümet güçleri ile BAE'nin desteklediği GGK'nın silahlı kolu Hizamü'l-Emni güçleri birbirleriyle çatışmaya başlamıştır. Suudi Arabistan ile BAE'nin koordinasyonu ile müzakere masasına oturtulan taraflar, Kasım 2019'da Riyad Anlaşması'nı imzalamışlardır.¹⁴ Bu anlaşmayla GGK, Hadi hükümetinin meşru ortağı haline getirilmiş ve bakanlıklar yarı yarıya dağıtılarak güç paylaşımına gidilmiştir. BAE'nin buradaki amacı, iç savaştan kendi askerlerini çekmeyi düşündüğü bir sırada, münferiden desteklediği silahlı grupları Yemen hükümetinin meşru bir parçası haline getirmektir. Nitekim BAE, anlaşmanın imzalanmasından sonra Şubat 2020 itibarıyla Yemen'deki askerlerini geri çekmiştir.¹⁵

Ancak Koronavirüs salgınına fırsat bilen ayrılıkçı GGK, Riyad Anlaşması'na aykırı davranarak 25 Nisan'da geçici başkent Aden ve çevresinde siyasi otonomi (özerklik) ilan etmiş ve kendi kontrolü altındaki bölgede olağanüstü hal kararı almıştır.¹⁶ Yapılan açıklamada Hadi hükümetini sorumluluklarını yerine getirmemekle suçlayan GGK, Koronavirüs salgınıyla gerekli mücadelenin yapılabilmesi için böyle bir adımı atmak durumunda kaldıklarını ileri sürmüştür. Böylece bu ayrılıkçı grup, Yemen'in güneyinde ayrı bir devlet kurulması yolunda kritik bir adım atmış olmuştur. Hadi hükümeti ise GGK'nın özerklik ilanını, Ağustos 2019'da başlatılmış olan silahlı isyanın bir devamı ve Riyad Anlaşması'nın açık ihlali şeklinde tanımlayarak, derhal anlaşma hükümlerine geri dönüşmesini istemiştir.¹⁷

Ayrılıkçıların bu adımı bölge ülkeleri tarafından sert bir tepkiyle karşılanmıştır. Özerklik ilanını reddeden Suudi Arabistan ve Arap Koalisyonu, ayrılıkçı grubu bu karardan geri dönmeye ve Riyad Anlaşması'na uymaya davet etmiştir.¹⁸ Benzer bir tepki GGK'ya o zamana kadar destek veren BAE'den de gelmiştir. Alınan karara karşı çıkan Abu Dabi yönetimi, tek taraflı atılan adımlarla mevcut durumun değiştirilmesinin kabul edilemeyeceğini, Suudi Arabistan'ın öncülüğünde Riyad Anlaşması'nın uygulanacağını belirtmiştir.¹⁹ Mısır da alınan

13. "Yemen: What is the Southern Transitional Council?", Aljazeera, 26 Nisan 2020.

14. "Riyadh Agreement between Yemen Sides Draws International Praise", Arab News, 7 Kasım 2019.

15. "BAE Ordusu Yemen'den Çekildi", Yeni Şafak, 11 Şubat 2020.

16. "Separatist Group Announces Self-Rule in Southern Yemen", Aljazeera, 26 Nisan 2020.

17. "Yemen Hükümeti Güney Ayrılıkçıların Özerklik İlanını 'İsyan' Olarak Niteledi", Şarkul Avsat, 27 Nisan 2020.

18. "Saudi Calls on Yemen's Southern Separatists to Rescind Emergency", Aljazeera, 29 Nisan 2020; "Saudi Cabinet Urges Southern Yemeni Separatists to Reverse Self-Rule Decision", Arab News, 29 Nisan 2020.

19. "UAE against Unilateral Changes to Situation in Yemen", Gulf News, 27 Nisan 2020.

kararı tanımadığını deklare ederek, Suudi Arabistan öncülüğündeki çabaları desteklediğini açıklamıştır.²⁰ Bunların dışında Türkiye ise Yemen’de siyasi birliği ve toprak bütünlüğünü bozacak adımlardan kaçınılması uyarısında bulunmuştur.²¹ Arap Birliği, Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ve İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) da söz konusu kararı tanımadıklarını açıklayıp, Riyad Anlaşması’na dönülmesi vurgusu yapmıştır.²²

KORONAVİRÜS SALGINI VE YEMEN İÇ SAVAŞI’NIN GELECEĞİ

Koronavirüs salgınının Yemen’in geleceğini nasıl şekillendireceğine bakıldığında, hem mevcut insani dramı daha da derinleştireceği hem de siyasi/askeri dengeleri değiştireceği düşünülmektedir. Karşı karşıya bulunulan Kolera salgınının yanına bir de koronavirüs salgınının eklenmesiyle Yemen’de yaşanan insanlık krizi tümüyle kontrol edilemez bir boyut kazanma ihtimali taşımaktadır. Bunun yanında, özellikle Suudi Arabistan’ın sahadaki askeri varlığını azaltmak durumunda kalması, destek verdiği Hadi hükümetini bir taraftan kuzeyde Ensarullah diğer taraftan güneyde ayrılıkçılar karşısında zayıf düşürmektedir. Bu da sahadaki dengeleri salgının beraberinde getirdiği yerel güç boşluğundan faydalanıp alan hakimiyetini genişleten silahlı gruplar lehine döndürmektedir. Doğrudan Suudi Arabistan’ın hava operasyonları sayesinde alan kontrolünü sağlayan hükümet güçlerinin beliren yeni koşullarda Ensarullah ve GGK karşısında mukavemet gösteremeyeceği öngörülmektedir.

20. “Yemen: Uluslararası Toplumdan GGK’nin Özerklik Kararına Tepki Yağıyor”, *Şarkul Avsat*, 29 Nisan 2020.

21. “Dışişleri Bakanlığından Yemen’de Siyasi Birlik ve Toprak Bütünlüğüne Saygı Çağrısı”, *Anadolu Ajansı*, 28 Nisan 2020.

22. “Arap Birliği Yemen’deki Güney Geçiş Konseyinin ‘Özerklik’ İlanını Reddetti”, *Anadolu Ajansı*, 27 Nisan 2020; “KİK’ten Yemenlilere Çağrı: Devlet ve Halkın Çıkarlarına Öncelik Vererek Safları Birleştirin”, *Şarkul Avsat*, 27 Nisan 2020.

TÜRKİYE, IRAK VE KORONAVİRÜS ÜÇGENİNDE PKK

ÜMİT TETİK

Koronavirüsün (Covid-19) küresel ölçekli bir krize dönüşmesi, devletlerde olduğu gibi terör örgütlerini de harekete geçirmiştir. Özellikle DEAŞ ve türevleri, şiddet içeren terör saldırıları ve sosyal medya üzerinden yürüttükleri propaganda ile koronavirüs salgınının görüldüğü ülkeleri hedef alarak ilgili ülkelerde bulunan mensuplarını “yalnız kurt” eylemleri yapmaları yönünde çağrıda bulunmuşlardır.¹ 10 Mart 2020 sonrasında Türkiye’de ortaya çıkan koronavirüs vakaları PKK için bir fırsat olarak görülmüşse de Türkiye’nin salgına karşı verdiği hızlı ve önleyici tepki terör örgütünün beklediği fırsatın oluşmasını engellemiştir. Yine de Ocak-Mayıs 2020 arasındaki döneme bakıldığında PKK’nın saldırılarına devam ettiği görülmektedir.

Terör örgütleri eylem yapabilmek maksadıyla her türlü fırsat iklimini değerlendirme çabası içerisine girerler. Öte yandan virüs vb. salgınlar terör örgütlerinin amaçlarına hizmet eden bir zemine de yol açar. Yakından bakıldığında her iki olgunun da kamu düzeninin farklı boyutlarını tehdit etmesi durumu söz konusudur. Terör örgütleri kamu güvenliğini, salgınlar ise kamu sağlığını tehdit eder. Dolayısıyla salgınlar ortaya çıktığında terör örgütleri kendi propagandalarını yapabilmek için “doğal” bir müttefik edinmiş olabilirler.² Doğal afetler ve salgınlar

1. Mia Bloom, “How Terrorist Groups will Try to Capitalize on the Coronavirus Crisis”, JustSecurity, 3 Nisan 2020, <https://www.justsecurity.org/69508/how-terrorist-groups-will-try-to-capitalize-on-the-coronavirus-crisis>, (Erişim tarihi: 3 Mayıs 2020).

2. Jessica Davis, “Terrorism During a Pandemic: Assessing the Threat and Balancing the Hype”, JustSecurity, 28 Nisan 2020, <https://www.justsecurity.org/69895/terrorism-during-a-pandemic-assessing-the-threat-and-balancing-the-hype>, (Erişim tarihi: 3 Mayıs 2020).

terör örgütlerinin iki amacına katkıda bulunabilir. Bu doğrultuda, bir yandan doğal afetler ve salgınlar farklı coğrafyalarda varlığını sürdüren örgüt uzantısı veya sempatizan kimseleri harekete geçirmek için kullandıkları “siyasal ideolojileri”ni yeniden gün yüzüne çıkarmaları için kolaylaştırıcı bir zemin tesis ederken, diğer yandan “siyasal şiddet” uygulayarak propaganda yapabilmelerinin önünü açar.³

Bu açıdan PKK da koronavirüs salgının Türkiye ve civarında görülmeye başlamasıyla beraber bunu bir fırsat olarak değerlendirerek Avrupa, Türkiye ve Irak kuzeyindeki oluşumlarıyla farklı tepkiler vermiştir. Bu açıdan ilk olarak PKK'nın, yurt içinde ve Irak kuzeyinde Koronavirüs salgınını ideolojisini yaymak ve siyasal şiddet göstermek amacıyla kullanmaya çalıştığı gözlemlenmektedir. Ancak Türkiye'nin terörle mücadelede gerek MİT ve TSK gerekse İçişleri Bakanlığı bünyesinde yürüttüğü operasyonlar, PKK'nın söz konusu fırsatı kullanmasını engellemiştir. Bir bütün olarak bakıldığında sadece salgın değil, son zamanlarda yaşanan ulusal ve bölgesel ölçekli gelişmeler PKK'yı yeni bir strateji değişikliğine zorlamaktadır. Korona salgını bu stratejik değişimin tetikleyicisi olarak görülebilir.

PKK, İDEOLOJİK RADİKALİZM VE KORONAVİRÜS

Terör örgütleri için ideolojik radikalizm yeni eleman devşirmek anlamına gelebilmektedir. Ayrıca ideolojik radikalizm terör örgütünün etki alanında bulunan sempatizan veya kitlesel unsurların, yeniden örgütlenmesi dolayısıyla örgütsel radikalizm için ön aşama olması durumu da söz konusudur. Terör örgütleri tüm bu amaçları tesis edebilmek adına ideolojik radikalizmi her türlü ajanda üzerinden üretmeye çalışır. Özetle terör örgütleri gündem maddesi haline gelen ajandaya uyum sağlayarak hedef aldığı ülkeyi yıpratmaya yönelik ideolojik ve örgütsel radikalizmi artırıcı propaganda girişimlerinde bulunur.⁴ Buradan hareketle PKK, salgının Türkiye ve civar ülkelerde görülmeye başladığı Mart 2020 itibarıyla başvurduğu şiddet içeren terör saldırılarının yanı sıra, Türkiye'yi yalan haber ve kara propaganda yoluyla da hedef almıştır.

PKK'nın Avrupa ülkelerindeki uzantıları, Türk vatandaşlarına doğru bilgi sunma iddiasıyla Anti-Korona Avrupa Koordinasyonu adlı bir oluşuma gitmiştir. Bu oluşumun açıkladığı maddeler kapsamında terör örgütünün AB'deki uzantıları; yaşlılar, kronik hastalar ve iltica kamplarına yönelik faaliyetlerinin artırılma-

3. “Counter Terrorist Trends and Analyses”, RSIS, Sayı: 12, (Nisan 2020), <https://www.rsis.edu.sg/wp-content/uploads/2020/04/CTTA-April-2020.pdf>, (Erişim tarihi: 3 Mayıs 2020).

4. Randy Borum, “Radicalization into Violent Extremism I: A Review of Social Science Theories”, *Journal of Strategic Security*, Cilt: 4, Sayı: 4, (2011), s. 20-25.

sı, sosyal medyada yapılacak terör örgütü propagandasının hız kazandırılması, para toplama kampanyalarının düzenlenmesi gibi terör örgütünün lojistik ve lobi faaliyetlerine katkı sunabilecek bir çalışma ajandası benimsemiştir. Bahse konu oluşumun temel dinamizmini PKK'nın Avrupa Kadın Kolları (TJK-E) ve Avrupa STK Temsilciliği (KCDK-E) oluşturmaktadır.⁵ Benzer şekilde Berlin'de de sözde Kriz Masası kuran PKK'lılar kendi kitlesini bilgilendirmeye yönelik faaliyet yürüttüklerini iddia etmişlerdir.⁶

AB ülkelerindeki faaliyetlerine ek olarak; Türkiye'yi hedef alan propagandaya devam eden siyasi oluşumların PKK ile benzeşen açıklamaları dikkat çekicidir. Örneğin HDP 20 Mart 2020'de Türkiye'nin 670 vaka olduğuna yönelik açıklamasına istinaden,⁷ sayıların az verildiğine dair kara propaganda yürütmüştür. HDP, hapishanelerde çocukların bile hasta olduğu iddiası üzerinden cezaevlerinin yönetimini ve sağlık sistemini hedef alarak mesnetsiz açıklamalarda bulunmuştur.⁸ Öte yandan HDP destekçisi ve PKK müzahiri yapılar ise Türkiye'nin güneyinde bulunan bazı illere yönelik kayyum atanmasını eleştirmiş ve esas mücadele edilmesi gereken tehdidin salgın olduğunu iddia ederek Türkiye'yi hedef almıştır.⁹

TÜRKİYE'NİN TERÖRLE MÜCADELESİ, PKK'NIN TERÖR SALDIRILARI VE KORONAVİRÜS

PKK'nın kamu düzenini tehdit etmesi, koronavirüsün ilk vakalarının görülmeye başladığı Mart itibarıyla görünür hale gelmiştir. Nitekim Ocak 2020 itibarıyla 9 terör saldırısı gerçekleştiren PKK, bu saldırılarının 5'ini Türkiye'de koronavirüs vakalarının görülmeye başladığı 10 Mart 2020 sonrasında gerçekleştirebilmiştir.

PKK'nın iklim şartlarının elverişli olduğu bahar aylarında saldırı yapma potansiyelinin arttığı bir gerçektir. PKK, 2020 ilkbaharıyla beraber saldırı yapma eğilimini artırmıştır. Bu doğrultuda 2 Mart 2020'de Ağrı'nın Doğubayazıt ilçesinde İran sınırındaki Gürbulak Sınır Kapısı'na 3 kilometre mesafedeki tır parkı yakınlarında Gürbulak Gümrük Müdürlüğüne ait araca PKK'lı teröristlerce roketli saldırı düzenlenmiştir. Saldırı neticesinde 1 personel şehit olurken 4 personel ağır

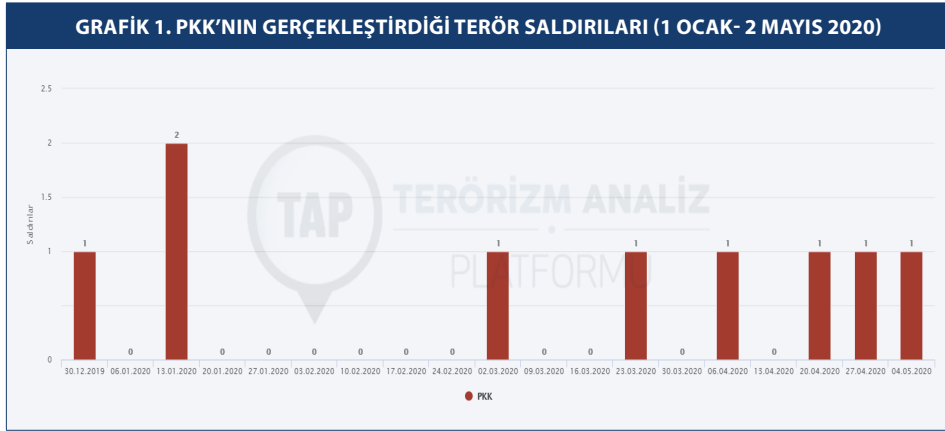
5. "Anti-Korona Avrupa Koordinasyonu Kuruldu", ANF Türkçe, <https://anfturkce.com/avrupa/anti-korona-avrupa-koordinasyonu-kuruldu-139002>, (Erişim tarihi: 3 Mayıs 2020).

6. "Kürtler Berlin'de dayanışma için Kriz Masası kurdu", ANF Türkçe, <https://anfturkce.com/avrupa/kuertler-berlin-de-dayanisma-icin-kriz-masasi-kurdu-138386>, (Erişim tarihi: 3 Mayıs 2020).

7. "Sağlık Bakanı Fahrettin Koca Twitter'dan Canlı Açıklama", *Milliyet*, 21 Mart 2020.

8. "HDP: Vaka Sayısı Binlerce", ANF Türkçe, <https://anfturkce.com/kadin/hdp-vaka-sayisi-binlerce-138521>, (Erişim tarihi: 3 Mayıs 2020).

9. "AKP Halk İradesine ve Korona ile Mücadeleye Darbe Vurdu", ANF Türkçe, <https://anfturkce.com/kurdistan/akp-halk-iradesine-ve-korona-ile-mucadeleye-darbe-vurdu-138667>, (Erişim tarihi: 3 Mayıs 2020).

yaralanmıştır. Saldırının ardından başlatılan operasyonda arazi arama-tarama faaliyeti gerçekleştiren 1 asker ise tuzaklanmış patlayıcının infilak etmesi sonucu yaralanmıştır.¹⁰

Son yıllarda Türkiye'nin etkin terörle mücadelesi kapsamında taktik terör unsurlarındaki azalma nedeniyle vur-kaç yöntemlerine daha sık başvuran PKK'nın, salgının Türkiye'de görülmeye başlaması ile krizi fırsata çevirmeye çalışmış ve eylemlerini artırmıştır. 25 Mart 2020'de Irak kuzeyindeki Haftanın bölgesinde bulunan güvenlik güçlerine PKK'lı teröristlerce havanlı saldırı düzenlenmiştir. Saldırı sonrasında terör örgütü unsurları tarafından yapılan taciz ateşi neticesinde 2 asker şehit olurken, 2 asker ise yaralanmıştır.¹¹ Diyarbakır'ın Kulp ilçesine bağlı

10. "Ağrı'da Gürbulak Gümrük Müdürlüğü Aracına Roketli Saldırı", Anadolu Ajansı, 2 Mart 2020.

11. "MSB: Irak'ın Kuzeyinde 2 Askerimiz Şehit Oldu, 2 Askerimiz Yaralandı", Anadolu Ajansı, 25 Mart 2020.

Güleç köyünde 8 Nisan 2020’de orman kesimine giden sivil vatandaşları taşıyan aracın geçişi sırasında, PKK’lı teröristlerce el yapımı patlayıcı saldırısı düzenlenmiştir. Saldırıda 5 vatandaş şehit olmuştur.¹² 24 Nisan 2020’de Irak kuzeyinde yer alan Kiri Tepe Üs Bölgesi’ne PKK’lı teröristlerce havanlı taciz ateşi yapılmıştır. Saldırının sonucu 1 asker şehit olmuş, 3 asker yaralanmıştır.¹³ 2 Mayıs 2020’de Jandarma birliklerinin Bitlis’in Sehi bölgesi civarlarında bir grup teröristle girdiği çatışma sonucunda 2 şehit 4 yaralı verilmiştir.¹⁴ 4 Mayıs 2020’de Siirt’in Pervari ilçesinde tuzaklanan patlayıcının infilak etmesiyle 1 asker şehit olmuştur.¹⁵

Güvenlik ortamına göre PKK’nın gerçekleştirdiği saldırıların tamamı kırsal bölgelerde yapılmıştır.

Kırsal bölgede yoğun arama tarama faaliyeti yürüten güvenlik güçleri istihbarat üstünlüğü sayesinde terör örgütü mensuplarının bulunduğu bölgeleri anında tespit edebilme kabiliyetine sahiptir. Bu yüzden terör örgütünün gerçekleştirdiği saldırıların 4’ü güvenlik güçlerinden kaçmak amacıyla gerçekleştirdiği silahlı mukabele tipinde saldırılardan oluşmaktadır. Öte yandan terör örgütü unsurlarının

12. Özgür Ayaydın, “PKK’lı Teröristler Kulp’ta Yine Odun Toplamaya Giden Köylüleri Hedef Aldı”, Anadolu Ajansı, 8 Nisan 2020.

13. Muhammed Nuri Erdoğan, “Haftanın’de 12 Terörist Etkisiz Hale Getirildi, 1 Asker Şehit Oldu”, Anadolu Ajansı, 25 Nisan 2020.

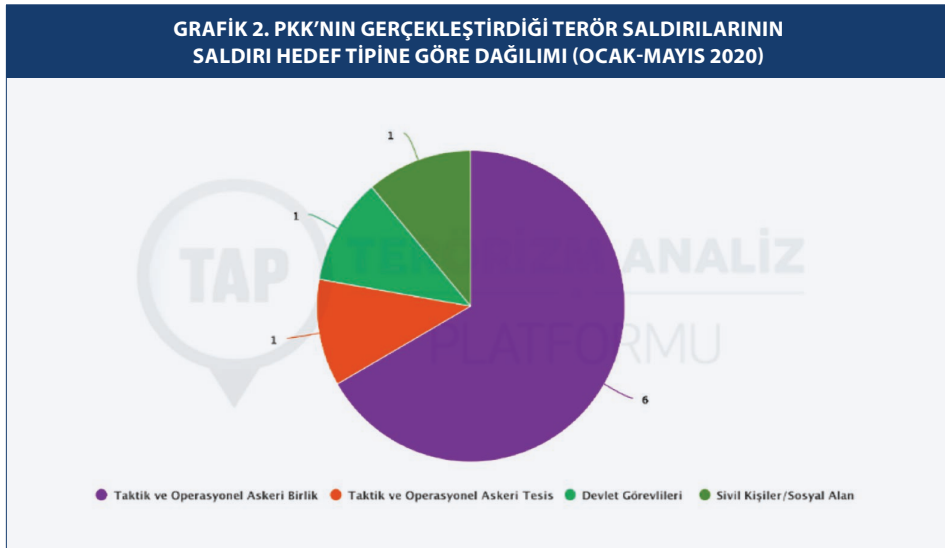
14. “Bitlis’ten Acı Haber! 2 Askerimiz Şehit Oldu”, CNN Türk, 2 Mayıs 2020.

15. “Siirt Pervari’de 1 Kahraman Silah Arkadaşımız Şehit Oldu”, Milli Savunma Bakanlığı, 4 Mayıs 2020, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/452020-67147>, (Erişim tarihi: 4 Mayıs 2020)

Kaynak: Terörizm Analiz Platformu (TAP)

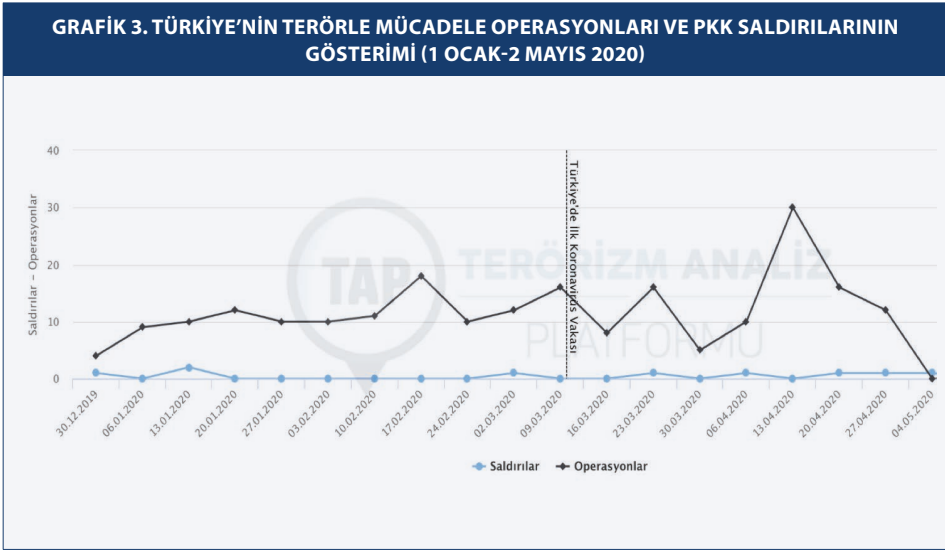
“vurkaç” tipi saldırılara yani taciz ateşi, EYP, pusu ve roketatarlı saldırılara başvurması da söz konusu olmuştur.

Kaynak: Terörizm Analiz Platformu (TAP)

Terör örgütünün gerçekleştirdiği saldırılarda hedef, başta güvenlik güçlerinin kırsalda operasyon gerçekleştiren taktik ve operasyonel askeri birliklerine yönelik olup; Irak kuzeyinde bulunan taktik ve operasyonel askeri tesisler, devlet görevlileri ve siviller de PKK tarafından toplamda 9 kez hedef alınmıştır.

Türkiye, kamu düzeninin tesisi açısından benimsediği önleyici müdahale anlayışını sağlık, güvenlik ve toplumsal huzurun tesis edilebilmesi adına sürdür-

Kaynak: Terörizm Analiz Platformu (TAP)

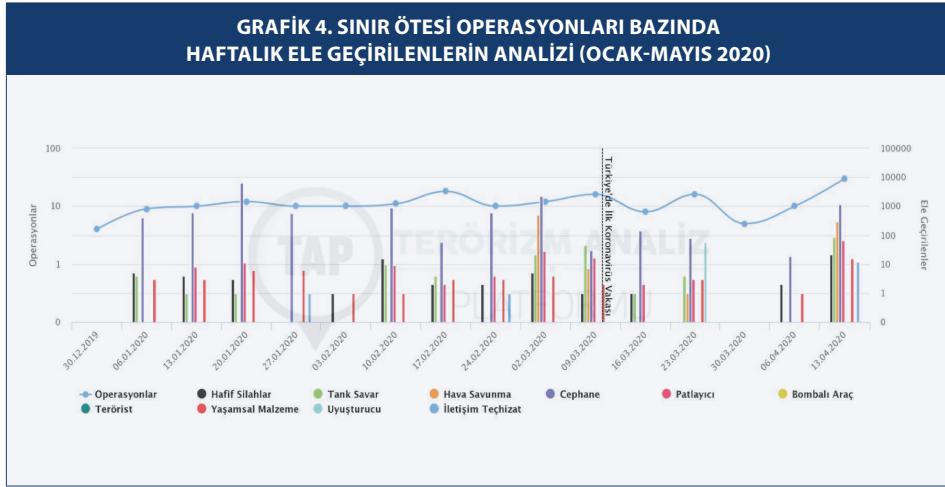
mektedir. Bu açıdan Türkiye'nin terörle mücadelesi yurt içinde ve sınır ötesinde PKK'ya ait terör unsurlarının en çok "potansiyel" tehdit aşamasındayken elimine edilmesi üzerine kurulmuştur. Türkiye'nin, koronavirüs salgını başladıktan sonra da terörle mücadele operasyonları aktif şekilde devam etmektedir.¹⁶

Kaynak: Terörizm Analiz Platformu (TAP)

Ocak-Mayıs 2020 arası dönemde MİT ve TSK, Türkiye'nin güneyinde ve Irak kuzeyine yönelik Ocak'ta 44, Şubat'ta 52, Mart'ta 54 ve Nisan'da 71 olmak üzere toplamda 221 eş güdümlü yurt içi ve sınır ötesi operasyon gerçekleştirmiştir.

16. Nihat Ali Özcan, "PKK, Korona Salgını ve Kulp'ta Terör Saldırısı", *Milliyet*, 10 Nisan 2020.

Kaynak: Terörizm Analiz Platformu (TAP)

Operasyonlar sonucunda başta yaşamsal malzeme olmak üzere toplamda 17 bin 502 adet iletişim teçhizatı, hafif silahlar vd. cephane ele geçirilmiş ve 162 taktik terör unsuru etkisiz hale getirilmiştir.¹⁷ Görüldüğü üzere terörle mücadele operasyonları salgının başladığı 10 Mart 2020'den sonra da aynı tempoyla devam etmiştir. Ek olarak operasyonların sürdüğü 30 Mart-6 Nisan 2020 arasında PKK'ya yönelik operasyonlar devam etmişse de terör örgütüne ait malzemelerin ele geçirilmesi hususunda azalma meydana gelmiştir. Bu durumun terör örgütünün tüm teçhizatları ile barınma alanlarına çekildiği dönem olduğu tahmin edilmektedir. Nitekim salgın terör örgütü içerisinde bu dönemde hızla yayıldığı İçişleri Bakanı Süleyman Soylu tarafından 7 Nisan 2020'de açıklanmış ve o dönem 38 vakanın terör örgütü bünyesinde görüldüğü tespit edilmiştir.¹⁸

İçişleri Bakanlığı bünyesinde bulunan polis ve jandarma mensupları da yurt içinde ve sınır bölgelerinde operasyonlarını “ara-bul-yok et” operasyonel yaklaşımıyla sürdürmektedir.¹⁹ İçişleri Bakanlığı tarafından açıklanan verilere göre gerçekleştirilen Kapan Harekatları neticesinde Ocak'ta 7 bin 998 operasyon neticesinde 45,²⁰ Şubat'ta 5 bin 584 kırsal; 1.385 kentsel operasyon neticesinde 86,²¹ Mart'ta 7 bin 119 kırsal; 922 kentsel operasyon sonucunda 52,²² Nisan'da 8 bin

17. Terörizm Analiz Platformu (TAP) Veri Tabanı

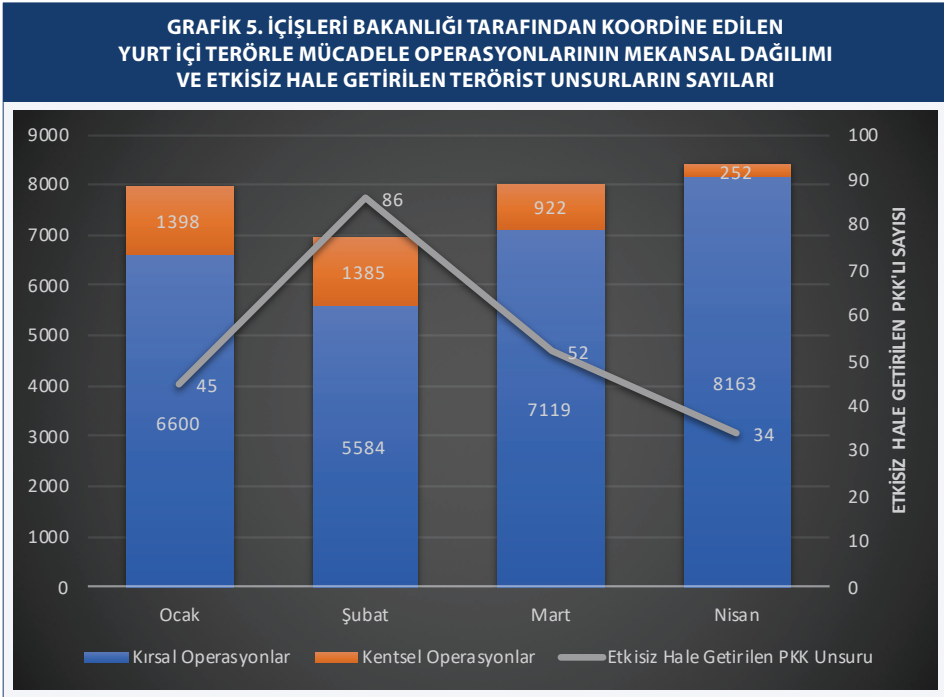
18. “Soylu: PKK'da 38 Korona Vakası Var”, *Hürriyet*, 7 Nisan 2020.

19. “Ara, Bul, Yok Et: 112 Hain Terörist Etkisiz”, *Yeni Şafak*, 12 Nisan 2020.

20. “Ocak Ayında 88 Terörist Etkisiz Hale Getirildi”, *Hürriyet*, 4 Şubat 2020.

21. Sertaç Bulur ve Seher Nur Canpolat, “İçişleri Bakanlık Sözcüsü Çataklı: Türkiye Kimse'nin Kapı Bekçisi Korumunda Bir Ülke Değildir”, *Anadolu Ajansı*, 5 Mart 2020.

22. “Mart Ayı basın Bilgilendirme”, T.C. İçişleri Bakanlığı, 4 Nisan 2020, <https://www.icisleri.gov.tr/mart-ayi-basin-bilgilendirme>, (Erişim tarihi: 3 Mayıs 2020)

Kaynak: Terörizm Analiz Platformu (TAP)

163 kırsal; 252 kentsel operasyon neticesinde 34²³ PKK'lı unsur etkisiz hale getirilmiştir. Koronavirüs vakalarının görülmeye başlandığı Mart 2020 itibarıyla terörle mücadele hız kesmeden devam etmektedir. 23 Mart 2020 itibarıyla Bingöl çevresinde 1.020 jandarma, polis ve güvenlik korucusunun katıldığı Kapan-9 Karaer adlı operasyon sürdürülmektedir.²⁴ Ek olarak PKK'ya katılımların 5 bin seviyelerinden 500 civarına düşmesi söz konusudur.²⁵ Bu kapsamda Ocak-Mayıs 2020 döneminde ikna edilen terör örgütü mensubu sayısı 67'ye yükselmiştir. Bu operasyonlar PKK'nın teritoryal amaçlarını ve alan hakimiyeti çabalarını elimini etme amacı taşımaktadır. Ayrıca operasyonlar, terör örgütünün sınır ötesindeki kayıplarını yurt içinde telafi etmeye dönük muhtemel saldırılarını, önleyici terörle mücadele yaklaşımıyla engellemek üzerine kuruludur.

KORONAVİRÜS, İRAK'IN KUZEYİ VE PKK

Türkiye'nin jeostratejik bir planlama çerçevesinde PKK'nın Irak'ın kuzeyindeki kamplarına yönelik nokta atışı operasyonları da devam etmektedir. Özellikle

23. "PKK Erime Noktasına Geldi: Terörist Sayısı 492'ye İndi", *Sabah*, 6 Mayıs 2020.

24. "Bingöl'de 'Kapan-9 Karaer' Operasyonu", *NTV*, 23 Mart 2020.

25. Muhammed Boztepe, "Bakan Soylu: 2020'de PKK'yı Tamamen Bitirmek İçin Bütün Riskimizi Ortaya Koyacağız", *Anadolu Ajansı*, 11 Mart 2020.

**HARİTA 5. GÜVENLİK GÜÇLERİNİN 15 NİSAN 2020 TARİHİNDE
OPERASYON DÜZENLEDİĞİ PKK'YA AİT ZINE WERTE KAMPI**

son dönemlerde ön plana çıkan Zine Werte adlı PKK kampına yönelik 15 Nisan 2020’de gerçekleştirilen operasyon Türkiye’nin terör örgütüne yönelik hem siyasi hem de jeostratejik anlamda müdahalesini içinde barındırmaktadır. Nitekim Zine Werte Kampı, Irak kuzeyindeki siyasi oluşum olarak 60’lardan bu yana faaliyet gösteren KDP ile PKK arasında tarihsel olarak gerilimli bir bölgedir. Bölgenin topografik ve stratejik önemi açısından PKK’nın ikmal hattını ve sözde bölgeleri arasındaki geçiş noktalarını temsil etmektedir. Benzer koşullar KDP için de geçerlidir. Bölge KDP’nin İran ve Türkiye ile olan bağlantı noktalarından biridir. Bu açıdan Türkiye, düzenlediği operasyonla hem KDP-PKK arasındaki çatışmayı derinleştirmiş hem de terör örgütünün bir süre önce bu bölgeye konumlandığı elektronik iletişim ve lojistik unsurlarını imha ederek, örgütün stratejik iletişim ve elektronik istihbarat ağını etkisiz hale getirmiştir. Ayrıca bölgede üslenme ve S/İHA kullanımı ile terör örgütüne ait her türlü hareketliliği izleme, gözetleme ve müdahale etme çabaları sürmektedir. Bu sayede Türkiye, bölgedeki istihbarat üstünlüğünü korumuş ve terör örgütünün Zine Werte bölgesinde yapılanmaya başladığını tespit ederek, Kandil başta olmak üzere bölgedeki terör unsurları ve örgütün barınma alanları arasındaki bağı kesmiştir.²⁶ Bahse konu kampa yönelik operasyona PKK’nın uluslararası uzantısı KNK da müdahil olmuş ve KDP’nin ilgili bölgelerde PKK kamplarını koruması gerektiği çağrısında bulunmuştur.²⁷ Aynı zamanda Nisan ayı içerisinde terör örgütü elebaşı Abdullah Öcalan yaptığı

26. “TSK’dan Kandil’de Başarılı Harekat: 4 PKK’lı Öldürüldü”, A Haber, 15 Nisan 2020.

27. “Zini Werte Gerilimi: KNK Taraflara Ortak ve Açık Mektup Gönderdi”, Medya Haber, <http://www.medyahaber.info/zini-werte-gerilimi-knk-taraflara-ortak-ve-acik-mektup-gonderdi>, (Erişim tarihi: 3 Mayıs 2020)

telefon görüşmesi ile kardeşi aracılığıyla KDP'ye mesaj göndererek PKK-KDP geriliminin bitmesi gerektiğine yönelik mesajlar vermiştir.²⁸ Diğer taraftan örgüt içinde koronavirüs salgının yayılmaya başladığı bilinmektedir.²⁹ Taktik terör unsurlarına an itibarıyla KDP dışında yardım etmesi muhtemel başka bir aktör bulunmamaktadır. Fakat Irak kuzeyindeki siyasi unsurların açıklamalarına bakılırsa KDP-PKK çatışmasının derinleşeceği öngörülmektedir.³⁰ Böylesi bir açmaz PKK'nın kısa vadede çözülmesine sebebiyet verebilir. Fakat bu durumda PKK şehirlerde bulunan hücreleri üzerinden alan hakimiyetinden uzak vurkaç eylemlerine yönelebilir.

SONUÇ

Sonuç olarak PKK 2020 itibarıyla gerçekleştirdiği 9 saldırıdan 5'ini Türkiye'de gerçekleştirmiştir. Gerek salgın gerekse de Türkiye'nin terörle mücadeledeki kararlılığı, PKK'nın Irak kuzeyinde bulunan barınma merkezlerine sıkışmasına neden olmuştur. Ayrıca terör saldırılarının büyük çoğunluğunun silahlı mukabele şeklinde gerçekleşmiş olmasından anlaşılacağı üzere terör örgütü sıklıkla eylem yapma hazırlığında olduğu esnada güvenlik güçleri ile karşılaşmış ve güvenlik güçlerinin müdahalesi ile karşılaşınca da çatışmaya girerek kaçmaya çalışmıştır. Buradan hareketle salgının örgüt içinde yayılmaya başlaması, Türkiye'nin yurt içinde ve sınır ötesinde gerçekleştirdiği önleyici terörle mücadele operasyonları ve PKK'nın Irak'ın kuzeyinde yaşadığı "siyasi" kriz; salgın döneminde terör örgütünün "aradığı fırsat" iklimi bulamamasına neden olmuştur. Bu nedenle PKK gündemde kalmak ve halen hareketliliğini sağlayabildiğini göstermek adına vur-kaç tipinde saldırılara yönelmiştir. Ek olarak PKK'nın son dönemde Zine Warte bölgesinde kurduğu lojistik ve iletişim üssü, terör örgütünün önümüzdeki dönemde yüksek ölçekli terör saldırıları yapmak için lojistik faaliyetlere girişmiş olabileceğini göstermektedir. Salgın dönemi sonrasında terör örgütü unsurlarının kırsal barınma alanlarına çekilmesi ve iklim koşullarının olumlu seyirinden kaynaklı olarak PKK'nın, "stratejik denge" aşamasına geçme hedefi taşıyor olabileceği düşünülmektedir. Böylesi bir girişim olması halinde ise Irak'ın kuzeyindeki Kürt kökenli siyasi oluşumların yüksek ihtimalle deste-

28. "Rudaw Özel – İşte İmralı ile Telefon Görüşmesinin İçeriği", Rudaw, 28 Nisan 2020, <https://www.rudaw.net/turkish/kurdistan/280420203>, (Erişim tarihi: 3 Mayıs 2020)

29. "Corona Virüs PKK'ya Sıçradı! Ölüme Terk Ediyorlar", *Hürriyet*, 27 Mart 2020; "Soylu: PKK'da 38 Korona Vakası Var".

30. "KDP'den 'PKK Nedeniyle IKBY Halkı Ağır Bedeller Ödedi' Açıklaması", Anadolu Ajansı, 18 Nisan 2020.

ğini alamaması, PKK'nın Türkiye'nin terörle mücadele kapsamında yürüttüğü operasyonlar neticesinde bünyesindeki taktik unsurların neredeyse tamamının elimine edilmesi öngörülmektedir.

DEAŞ: KORONAVİRÜSÜN GÖLGESİNDE YENİDEN DİRİLME ÇABASI

MURAT YEŞİLTAŞ

DEAŞ 2019’da elinde bulundurduğu en son toprak parçası olan Suriye’deki Baghouz’u kaybettikten sonra topraksız kalsa da silahlı bir grup olarak varlığını devam ettirmeyi başarmıştır. Bu dönemden sonra Ekim’de lideri Bağdadi’yi de Amerikan müdahalesi sonrası kaybeden¹ DEAŞ, sonrasında özellikle Suriye ve Irak’ta strateji değiştirmek zorunda kalmış ve yeni koşullara hızla uyum sağlamıştır. Yer altına çekilerek örgütün Suriye ve Irak’ta terör eylemlerini yapma kapasitesini sürdürmek DEAŞ için bu dönemde öncelikli hedef haline gelmiştir. Öte yandan örgüt yeni bir lider arayışına girecek Bağdadi’nin boşluğunu doldurmaya çalışmış, küresel propaganda kampanyasına hız kesmeden devam etmiştir. DEAŞ koronavirüs salgınına ise yeni saldırılar düzenlemek, takipçilerini motive etmek ve Ortadoğu, Afrika ve Asya’da istikrarsız bölgeler için alternatif bir aktör olduğu izlenimini pekiştirmek için kullanmıştır.

STRATEJİ: ÇÖLE DAYALI GERİLLA SAVAŞI

Toprak yönetimi DEAŞ için Bağdadi sonrası dönemde temel stratejilerden biri olarak görülmemiştir. Örgüt temel olarak Baghouz yenilgisi sonrası yeni döneme hızla adapte olabilmek amacıyla –belirli bir bölgeyi ele geçirip elinde tutmak zor olduğu için– gerilla köklerine geri dönmüş, pusu, bombalı saldırılar ve suikast taktiklerini kullanmaya başlamıştır.² Irak ve Suriye’de toprağa dayalı yönetim

1. “Abu Bakr al-Bagdadi, ISIS Leader Known for His Brutality, is Dead at 48”, Reuters, 27 Ekim 2019.

2. Hassan Hassan, “Out of the Desert: ISIS Strategy for a Long War”, Middle East Institute, (Eylül 2018), https://www.mei.edu/sites/default/files/2018-11/PP10_Hassan_ISISCT.pdf, (Erişim tarihi: 14 Mayıs 2020).

biçimi sona erdikten sonra DEAŞ hızlıca, erişimini Asya ve Afrika'daki ülkelere doğru, farklı yerel örgütleri bünyesine katarak genişleme stratejisi yürütmüştür. Örgütün böylece küresel mevcudiyeti sayesinde Irak ve Suriye'de yeniden dirilmeyi, şartlar uygun hale geldiğinde saldırılara başlatmayı ve kaynak arttırmada önemli bir imkan sağlamayı amaçladığı söylenebilir.³

Suriye yenilgisi sonrası coğrafi merkezini Suriye-Badiya Çölü'nde konumlandırmış ve Irak-Suriye sınırı boyunca Cezire bölgesinde güvenli cep-heler kurmuştur. Irak ve Suriye sınır hattı boyunca çöl merkezli yeni bir konumlandırmayı tercih eden DEAŞ, bu bölgede bulunan bazı tahminlere göre 14-18 bin savaçsızı sayesinde gerilla savaş taktiklerini kullanarak varlığını devam ettirmektedir.⁴ Ayrıca, Suriye kuzeyinde birçok DEAŞ militanı ve ilgili tutuklukları barındıran 30'dan fazla hapisane ile birçok DEAŞ militanının ailesinin yer aldığı kapıların bulunması, örgütü bu bölgelerde daha fazla terör eylemi yapmaya sevk etmiştir. Bölgenin Irak ve Suriye arasında lojistik aktarıma daha müsait olması, aynı zamanda DEAŞ'a önemli bir fırsat sağlamaktadır. Çöle dayalı gerilla stratejisinin bir parçası olarak Fırat Nehri'nin doğu ve batısında önceki ağlarını restore etmeye çalışan DEAŞ'ın ana stratejisi, bölgesel gücünü yeniden inşa etmektir.

Irak ve Suriye'den oluşan iç halkada strateji sadece terör kampanyasının nasıl organize edileceği ile sınırlı değildir. DEAŞ'ın Irak'ta yeniden dirilişini mümkün kılan "Duvarları Yıkın" kampanyasına benzer şekilde iki ayaklı bir strateji izlediği görülmektedir. Bu stratejinin birinci ayağını, Suriye'de YPG'nin kontrol ettiği hapisanelerde koronavirüs salgını nedeniyle ortaya çıkan belirsizliği kullanmak suretiyle isyan başlatarak buralardan kaçmak oluşturmuştur. 30 Mart'ta, Haseke'deki DEAŞ tutuklukları bir isyan başlatarak hapisaneyi ele geçirmiş ve YPG unsurları ayaklanmayı bastırmadan önce bir katın kontrolünü sağlayabilmiştir. Yaklaşık bir ay sonra aynı hapisanede yeniden bir isyan başlamış ve DEAŞ tutuklukları kaçma teşebbüsünü tekrarlamışlardır.⁵

Hapishanelerin üç grup yerleşkeden oluştuğu görülmektedir. Bunlardan ilki çatışma sahasında yakalanan ya da teslim olan DEAŞ'lı militanların tutulduğu ha-

3. Jennifer Cafarella, Brandon Wallace ve Caitlin Forrest, "Baghdadi Leaves Behind a Global ISIS Threat", ISW, 27 Ekim 2019, <https://www.iswresearch.org/2019/10/baghdadi-leaves-behind-global-isis.html>, (Erişim tarihi: 14 Mayıs 2020).

4. *Operation Inherent Resolve Lead Inspector General Report to the States Congress*, ABD Savunma Bakanlığı, 1 Nisan 2019, https://media.defense.gov/2019/Aug/09/2002169448/-1/-1/1/Q3FY2019_LEADIG_OIR_REPORT.PDF, (Erişim tarihi: 14 Mayıs 2020).

5. "SDF and Coalition are on High Alert as ISIS Prisoners Riot in Al-Sena'a Prison", Syrian Observatory for Human Rights, 3 Mayıs 2020, <https://www.syriahr.com/en/?p=162902>, (Erişim tarihi: 14 Mayıs 2020).

pishanelerdir. Bunların büyük çoğunluğu sözde YPG'ye bağlı mahkemeler tarafından yargılanmış ve yirmi yıl hapse mahkum edilmiş tutuklulardan oluşmaktadır. Söz konusu hapishanelerin bir kısmı rejimden kalanlar, bir kısmı da sonradan inşa edilen yerlerden oluşmaktadır. İkinci grup hapishaneler ise okul ve benzeri diğer “yönetim” binalarından oluşmakta olup hapishaneye dönüştürülmüş yapılardır. Daha az olmakla birlikte geriye kalan hapishaneler ise apartman komplekslerinden oluşmaktadır. Birinci grup hapishanelerde DEAŞ'lı üst düzey kişiler tutulurken geri kalanlarda kalabalık gruplar halinde sahada yakalanan ya da teslim olanlar ile DEAŞ ilintili olduğu iddia edilen kişiler kalmaktadır. Bu durum koronavirüs salgını ile birlikte riski daha da arttırmaktadır. Hapishanelerde tutulan DEAŞ'lı militanların yanı sıra DEAŞ kontrolü altında yaşamak zorunda kalan yerel ahali-den insanların da bu hapishanelerde tutuklu bulunduğu bilinmektedir. Bu kişilere DEAŞ ile birlikte hareket ettiklerine yönelik suçlamalar yapılmıştır. Amerikan hava saldırısında yaralanan sivilleri tedavi ettiği gerekçesiyle birçok doktor tutuklu durumdadır. Bunlar arasında yabancı uyruklu doktorlar da yer almaktadır.

Stratejinin ikinci ayağını ise DEAŞ'lı militanların ailelerinin tutulduğu kampların hedef alınması oluşturmaktadır. Kamplarda kalanların çoğunluğu Suriyeli ve Iraklıdır; geriye kalanlar ise yabancı terörist savaşçıların (YTS) ailelerinden oluşmaktadır. YTS'lerin ailelerinin toplam sayısının 11-14 bin arasında olduğu dile getirilmektedir. Bu kişiler kadınlar ve çocuklardan oluşmaktadır. Kamplarda yaşayanların 30 bin kadarının Iraklı olduğu bilinmekle birlikte Irak'ın bu kişileri kendi sınırları içindeki bir kampa yerleştirmeyi planladığı konuşulmaktadır. Ancak bu konuda dikkate değer bir gelişme uzun zamandır yaşanmamıştır. 1.700 kişinin bugüne kadar Irak'a dönmek için BM'ye kayıt yaptırdığını, ancak büyük bir çoğunluğunun Irak hükümetinin tavrı nedeniyle dönmeyi düşünmediği söylenmektedir. Söz konusu kamplarda yemek, su ve güvenlik eksikliğinin yanı sıra salgın hastalıkların da giderek yaygınlaştığı gözlemlenmektedir.

Öte yandan Hawl (Hul) Kampı'nda yer alan DEAŞ'lı militanların eşlerinin, örgüt propagandasını yapmaya devam ettikleri gözlenmiştir. DEAŞ'lı birçok medya hesabı kampın içinde gelen mesajları yayımlamaktadır. Öyle ki kampın içinden DEAŞ bayrağının asılı olduğu görüntüler paylaşılmaktadır. Nisan 2019'da DEAŞ'ın ilan ettiği kampanya bağlamında kamplardan insanlar kaçırıldığı da ortaya çıkan haberler arasında yer almaktadır. Hawl kampında 3 bin 200 civarı yabancı ülkede doğan kadın yaşarken, çocukların sayısı da yaklaşık 8 bin civarındadır. Bunun dışında Roj Kampı'nda 354 yabancı ülke doğumlu kadın, 795 de çocuk yer almaktadır. Ayn İsa kampında ise 250 yabancı ülke doğumlu kadın, yaklaşık

olarak da 700 çocuk mevcuttur. Bu rakamlar içinde Irak kökenli DEAŞ'lı yakınlarının sayısı yer almamaktadır. Bağdadi'nin 16 Eylül'de yayımladığı bir mesaja göre, DEAŞ için ilk öncelik zayıf hapishane güvenliği olan yerleri hedef almak, buralardan DEAŞ'ın önemli isimlerinin gruplar halinde kaçırılmasını sağlamaktır. İkinci hedef ise kamplarda yaşayanları kurtarmaktır. Kadınların söz konusu kampta yer almasından dolayı DEAŞ'lılar bu meseleyi bir "aşağılanma" meselesi olarak görmekte ve kampların hedef alınması kampanyası yürütmektedir. Bağdadi mesajında, "Müslüman kadınların hapishanelerde ve kamplarda aşağılanmasını nasıl kabul ediyorsunuz?" diyerek hücrelerin harekete geçmesi çağrısında bulunmuştur. Bu yaklaşım, Bağdadi'nin ölümünden sonra da devam ettirilmiştir. DEAŞ'ın son dönemdeki terör saldırıları dikkate alındığında bu stratejinin hayata geçirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. DEAŞ bu amaca ulaşmak için, Telegram hesapları üzerinden "Justice for Sisters" (Bacılarımız için Adalet) adlı bir kampanya düzenleyerek PayPal aracılığıyla bağış toplama çağrısında bulunmuştur.

DEAŞ'ın salgın döneminde hayata geçirmeye çalıştığı stratejinin dış halkalardaki boyutunu ise virüsün neden olduğu istikrarsızlıktan, daha geniş bir yeniden küresel dirilişe geçme arzusu oluşturmaktadır. Pandemi başladığından bu yana DEAŞ dünya çapında güvenlik uygulamaları kapasiteleri zayıfladığı için Afganistan, Batı Afrika, Orta Afrika, Mısır ve Yemen'deki operasyonlarına hız kazandırmıştır. Irak, Maldivler ve Filipinler'deki saldırılarla özellikle salgının neden olduğu boşluğu sömürdüğü görülmektedir. Örgüt, bu ülkelerin dışında Batı'ya yönelik saldırı çağrılarını da agresif bir şekilde ilan etmiştir. Almanya'da 12 Nisan'da Alman polisi uzun zamandır takip ettiği üç kişiyi, bir bombalı saldırı hazırlığı içinde oldukları iddiasıyla tutuklamıştır.⁶ Öte yandan örgütün küresel çapta yeni bir adam devşirme sürecine girdiği de görülmektedir. BM Genel Sekreteri Guterres, aşırı grupların internette çok fazla zaman harcayan gençleri devşirme, nefreti yayma ve sosyal medya çabalarını yoğunlaştırmada salgın sürecinden yararlandıkları konusunda uyarılarda bulunmuştur.⁷

PROPAGANDA: BİR İLAHİ CEZA OLARAK KORONAVİRÜS

DEAŞ salgın dönemini propaganda ve çevrimiçi içerik üretmek adına bir fırsat olarak görmüştür. Koronavirüs ile ilgili propagandasının kademeli bir şekilde değişen çok boyutlu bir mesaj içerdiği görüldüğü gibi, söylemin dozu giderek arttı-

6. "Germany Detains Suspected IS Members over Attack Plans", DW, 12 Ekim 2019.

7. "UN Chief: Extremists Using COVID-19 to Recruit Online Youths", *The New York Times*, 27 Nisan 2020.

rılarak koronavirüs üzerinden “öteki-düşman” ve “biz” imgesini yeniden kurmaya çalıştığı da gözlenmektedir. 12 Mart 2020’de yayımlanan *en-Neba* isimli haftalık dergisinde “Şeriatla Mücadele Yönergeleri Hakkında Şeriat Direktifleri” başlıklı, çeşitli hadisler ve militanların virüsün bulaşmasını nasıl önleyeceğine dair talimatlar içeren bir bilgi-grafik yer almıştır.⁸ Hadis literatürüne dayanan bu direktifler arasında, sağlıklı olanın salgının olduğu ülkelere girmemesi, enfekte olanların ise buldukları bölgeyi terk etmemesi gerektiği fikri yer almıştır.⁹

GÖRSEL 1. DEAŞ'IN MİLİTANLARI İÇİN YAYINLADIĞI BROŞÜR

توجيهات شرعية للتعامل مع الأوبئة

وجوب الإيمان أن الأمراض لا تصد بذاتها ولكن بأمر الله وقدره

عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: (لا عدوى ولا طيرة ولا هامة ولا صفر) [رواه البخاري].

الوصية بالتوكل على الله والاستعاذة به من الأمراض

عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: (وفاقر من المجدوم كما تفر من الأسد) [رواه البخاري].

وجوب الأخذ بأسباب الوقاية من الأمراض واجتنابها

عن عائشة رضي الله عنها قالت: سألت رسول الله ﷺ عن الطاعون فاجابني أنه: (عداب يهتله الله على من يشاء، وإن الله جليل ذو كبرياء، لا يمس من أحد يقع الطاعون فيمكث في بيته صابراً محتسباً، يعظم الله له الأجر بصيبه إلا ما كتب الله له، إلا كان له مثل أجر شهيد) [رواه البخاري].

الوصية بتغطية الفم عند التناوب والعطاس

عن جابر بن عبد الله رضي الله عنه قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول: (عظوا الإناء، وأكثروا السقاء، فإن في السنة ليلة يدرزل فيها جهنم، لا يمر بإناء ليس عليه غطاء، أو سقاء ليس عليه وكاء، إلا نزل فيه من ذلك الوهاب) [رواه مسلم].

الوصية بغسل اليدين قبل غمسهما في الإناء

قال رسول الله ﷺ: (إذا استيقظ أحدكم من نومه، فلا يغمس يده في الإناء، حتى يغسلها ثلاثاً، فإنه لا يدرى أين باتت يده) [متفق عليه].

اتنظروا فيك النبي
رجب 1440 هـ

8. “Islamic State Advice on Coronavirus Pandemic”, Aymen Jawad al-Tamimi, 12 Mart 2020, <https://www.aymenjawad.org/2020/03/islamic-state-advice-on-coronavirus-pandemic>, (Erişim tarihi: 14 Mayıs 2020).

9. Manjan Sold ve Clara-Auguste Süb, “The Coronavirus as a Means to an End: Extremist Reinterpretations of the Pandemic”, Global Network on Extremism and Technology, 8 Nisan 2020, <https://gnet-research.org/2020/04/08/the-coronavirus-as-a-means-to-an-end-extremist-reinterpretations-of-the-pandemic>, (Erişim tarihi: 14 Mayıs 2020).

Daha sonraki sayılarda ise DEAŞ'ın bilindik tasvirlerinin hakim olduğu bir yöntem ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu tasvirin ilk dönemdeki öznesi ise büyük ölçüde Çin'dir. Çin'i bir taraftan virüs salgınını sakladığı ve geç haber verdiği için eleştirirken, virüsün yayılmasının, "Allah'ın iradesi ve O'ndan Çin'e Müslümanlara zulmettiği için biz ceza olduğu" konusunda uyarıldığı şeklinde yorumlamış,¹⁰ "Komünist Çin'e yönelik ilahi bir cezalandırma" ifadeleri bu söyleme eşlik etmiştir.¹¹

Koronavirüs dünyaya yayıldıkça ve İran ve Avrupa gibi yerler pandeminin yeni merkezleri haline geldikçe, DEAŞ hem temel doktrinsel fikirlerini pekiştiren hem de pandeminin arkasındaki gerekçeleri açıklamada daha sıkı bir çizgi çeken editöryal bir pozisyon benimsemiştir.¹² Virüsün Çin ile birlikte Ortadoğu'daki merkezlerinden biri haline gelen İran'a ulaşması ile de bu "ilahi cezalandırma"nın Şiilere yönelik olduğu söylemini kullanmaya başlamıştır.¹³ Virüsün Avrupa'ya ulaşmasıyla da benzer söylemi "Haçlıların" ilahi olarak cezalandırılması noktasına taşımışlardır. Nitekim bu "cezalandırma" söylemi Afrika ölçeğinde kendisine hızlıca karşılık bulmuştur. Boko Haram, benzer bir söylem eşliğinde virüsü tanımlarken, Endonezya'daki DEAŞ destekçileri virüsün neden olduğu karmaşayı Bağdadi'nin öldürülmesinin "intikamı" olarak görmüştür. Benzer şekilde Filipinler'de DEAŞ destekçisi sosyal medya hesapları, hükümetin virüs ile ilgili önlemlerini takip eden Müslümanları tehdit ederken de benzer bir dili dolaşıma sokmuştur.

19 Mart'ta yayımlanan bir başka nüshada ise, iki İtalyan maskeli asker eşliğinde "Haçlıların En Kötü Kabusu" başlıklı bir başyazıya yer vermiştir.¹⁴ Editör, takipçilerini birçok ülkenin karşı karşıya bulunduğu güvenlik açıklarından yararlanmaya ve Batı'ya daha fazla saldırı gerçekleştirmeye teşvik etmiştir: "Haçlıların istedikleri son şey, virüs bulaşmış hastalarıyla olan mevcut sıkıntılarının Paris, Londra ve Brüksel'deki saldırılar gibi kendi ülkelerindeki saldırılara denk gelmesidir." Söz konusu nüshada DEAŞ, güvenlik güçlerinin ve tıbbi kurumların

10. Aymenn Al-Tamimi, "Coronavirus and Official Islamic Output: An Analysis", Global Network on Extremism and Technology, 15 Nisan 2020, <https://gnet-research.org/2020/04/15/coronavirus-and-official-islamic-state-output-an-analysis>, (Erişim tarihi: 14 Mayıs 2020).

11. Bridget Johnson, "ISIS Coronavirus Directives: Do 'Not Enter the Land of the Epidemic,' Cover Your Sneezes", Homeland Security Today, 13 Mart 2020 <https://www.hstoday.us/subject-matter-areas/counterterrorism/isis-coronavirus-directives-do-not-enter-the-land-of-the-epidemic-cover-your-sneezes/>

12. Aaron Y. Zelin, Twitter, 18 Mart 2020, <https://twitter.com/azelin/status/1240273037905334272?s=20>, (Erişim tarihi: 14 Mayıs 2020).

13. Jeseeph Hincks, "With the World Busy Fighting COVID-19, Could ISIS Mount a Resurgence?", *Time*, 29 Nisan 2020.

14. "Contending with ISIS in the Time of Coronavirus", International Crisis Group, 31 Mart 2020, [crisisgroup.org/global/contending-isis-time-coronavirus](https://www.crisisgroup.org/global/contending-isis-time-coronavirus), (Erişim tarihi: 14 Mayıs 2020).

kapasitelerinin sınırlarına ulaştığı bir zamanda Paris, Londra ve Brüksel’de taraf-tarflarına saldırı yapma çağrısında bulunmuştur. Aynı yazıda koronavirüs “Allah’ın düşmanlarına gönderdiği ceza” olarak tanımlamıştır.¹⁵

GÖRSEL 2. “HAÇLILARIN EN KÖTÜ KABUSU” ADLI MAKALE

الافتتاحية

العدد ٢٢٦
الخميس ٢٤ رجب ١٤٤١ هـ

بسم الله الرحمن الرحيم

النبا

أبشع الجرائم بحق المسلمين في كل مكان، بل هم مستمرين حتى الساعة في قصف بيوتهم وقتل أبنائهم في خراسان ووسط إفريقيا والصومال وغيرها، فضلاً عن تقديمهم الدعم لأوليائهم من الشركين لفعّل ذلك في أماكن أخرى، فهم وكما قال تعالى في أمثالهم: {لَا يُؤْتُونَ فِي مَوْءِنٍ إِلَّا وَلَا زُمَّةً وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ} [التوبة: ١٧٠]. قال الامام الصادق عليه السلام: «لا

بفترة تهدأ فيها حركة المجاهدين، وتسكن خلالها نارُ النار في نفوسهم على ما أجرموا بحق المسلمين خلال السنوات الماضية، ويحملون بأن يرأف الموحدون بحالهم الذي يزداد سوءاً يوماً بعد يوم، خاصة مع ظهور بوادر «أزمة مالية» هي أشد من تلك التي أصابتهم قبل عقْد من الزمان، ولله الفضل من قبل ومن بعد.

سلط الله تعالى شيئاً من عذابه الأليم على أمم من خلقه، أكثرهم -ولله الحمد- من الشركين، ففعل فيهم الخوف من الوباء أكثر مما فعله الوباء نفسه، فأغلقت ديارهم وعطّلت أسواقهم ونشاطاتهم، وحُبس كثيرٌ منهم في بيوتهم وباتوا على شفا كارثة اقتصادية كبيرة، نسأل الله أن يزيد في عذابهم وينجي المؤمنين من ذلك كما أنه سبحانه العفو عن بعض الجرمين.

GÖRSEL 3. EN-NEBA'NIN 232. SAYISINDAN BİR İNFOGRAFIK

GÖRSEL 4. DEAŞ'IN SOSYAL MEDYA HESAPLARINDA DOLAŞAN BİR GÖRSEL

TERÖR SALDIRILARI: YIPRATMA, YILDIRMA VE YENİDEN CANLANMA

DEAŞ'ın salgın dönemine has bir saldırı politikası sergilemese de koronavirüs pandemisinin neden olduğu krizi bir fırsat olarak görerek yöntemlerinde çeşitlilik sağladığını söylemek mümkündür. Bu fırsat özellikle, Irak ve Suriye'de DEAŞ karşıtı koalisyonun devam eden operasyonları ve yerel unsurların eğitiminden oluşan DEAŞ ile mücadele politikalarında salgın nedeniyle değişikliğe gitmelerinin ardından daha fazla ortaya çıkmıştır. Bu yeni durumu örgüt hızlıca kullanmaya başlayarak topraksız-hilafet döneminden sonra yürüttüğü yeni adaptasyon stratejisi bağlamında yeniden hayata geçirmiştir. Fransa'nın Irak ile anlaşmalı bir şekilde askerlerini geri çekmesi, ABD'nin personelini bazı askeri üslerden çekmesi ve eğitim faaliyetlerini durdurması¹⁸ DEAŞ ile mücadeleyi Irak'ta zayıflatırken, örgütün bu ülkedeki saldırılarının hızlı bir şekilde artmasına neden olmuştur. Öte yandan DEAŞ'ın yine iç halka olarak tasvir ettiği ve askeri olarak kendini konumlandığı Suriye'de YPG-SGD'nin kontrolünde bulunan Fırat'ın doğusundaki zayıf toprak yönetimi, örgüte Irak'taki saldırıları devam ettirme imkanı sağlamaktadır. DEAŞ'ın Irak'taki faaliyetlerindeki artış, geniş bir coğrafi alana yayılan Sünni Arap topraklarında gerçekleşmektedir. Saldırıların örüntüleri, DEAŞ üyelerinin güvenli bir şekilde geçebileceği tedarik ve destek ağlarının da varlığını teyit ediyor. Bu durum DEAŞ'ın bir zamanlar yönettiği bölgelerde "görünmez bir hilafet" şeklinde aşiret yapılarını kullanmasıyla mümkün olmaktadır.¹⁹

Nisan 2020 boyunca, DEAŞ dünyanın çeşitli bölgelerinde ("Savaşçıların Hasatı") faaliyetlerini özetleyen iki bilgi-grafiği yayımlamıştır. 2-8 Nisan arasını kapsayan bilgi-grafiği, bu süre zarfında 60 saldırının gerçekleştirildiğini göstermektedir. En fazla zayıyat Batı Afrika'da olmasına rağmen DEAŞ'ın faaliyetlerinin yarısı Irak'ta gerçekleştirilmiştir. 16 Nisan 2020'de DEAŞ, 9-15 Nisan 2020'de küresel ölçekli etkinliği özetleyen başka bir bilgi-grafiği yayımlamıştır. Bu dönemde 33'ü Irak'ta olmak üzere toplam 49 saldırı gerçekleştirilmiştir.

Irak'ta saldırıların önemli bir kısmı koronavirüs nedeniyle sokağa çıkma kısıtlamalarının olduğu Nisan ayında gerçekleşmiştir. Bununla birlikte Irak'taki hükümet kargaşası, tartışmalı topraklar üzerindeki çekişmeler, salgın nedeniyle sa-

18. Omar Satta, "Islamic State Seeks Comeback under Cover of Coronavirus", *Al-Monitor*, 9 Nisan 2020, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/04/iraq-islamic-state-us-coalition-terrorism.html>, (Erişim tarihi: 14 Mayıs 2020).

19. Jonhatan Sphyer, "ISIS and Coronavirus", *Jarusalem Post*, 17 Nisan 2020, <https://www.jpost.com/middle-east/behind-the-lines-isis-and-the-virus-624913>, (Erişim tarihi: 14 Mayıs 2020).

TABLO 1. DEAŞ'IN DÜZENLEDİĞİ BAZI SALDIRILAR (NİSAN 2020)

Tarih	Yer	Hedef	Yöntem	Ölü/Yaralı
7 Nisan	Musul	Aşiret Mensubu	Kaçırma/İnfaz	1 (Ö)
8 Nisan	Tikrit	Haşdi Şabi	EYP	3 kişi yaralandı
9 Nisan	Kerkük	Yerel Polis	Silahlı Saldırı	1 (Ö)
11 Nisan	El Dabaa	Yerel Polis Merkezi	Silahlı Saldırı	2 (Ö)
11 Nisan	Kerkük	Yerel Polisi	EYP	1 (Ö)
11 Nisan	Kerkük	Haşdi Şabi	Silahlı Saldırı El Yapımı Patlayıcı	4 (Ö) 1 (Ö)
12 Nisan	Kerkük	Yerel Polis	Silahlı Saldırı	2 (Ö)
12 Nisan	Bağdat	Sivil	Alıkoyma	1 (Ö)
13 Nisan	Kerkük	Irak Ordusu Askerleri, Haşdi Şabi, Yerel Polisi	Pusu	4 (Ö)
13 Nisan	Bağdat'ın kuzeyi	Aşiret	Silahlı Saldırı	Tam sayı bilinmiyor
13 Nisan	Diyala	Irak Ordusu	Keskin Nişancı Ateşi	2 (Ö)
14 Nisan	Bağdat'ın kuzeyi	Irak Ulusal Güvenlik Ajansı	Kaçırma/infaz	1 (Ö)
14 Nisan	Kerkük'ün batısı	Aşiret	EYP	1 (Y)
15 Nisan	Hit	Irak Ordusu	EYP	10 (Ö)
15 Nisan	Felluce	Irak Ordusu	Silahlı Saldırı	3 (Ö)
18 Nisan	Bağdat'ın kuzeyi	Irak Ordusu	Pusu/Silahlı Saldırı	5 (Ö)
18 Nisan	Anbar	Irak Ordusu	Havan Saldırı	Sayı bilinmiyor, yaralı asker
19 Nisan	Erbil'in güneyi	Irak Ordusu	Pusu	2 (Ö)
19 Nisan	Selahattin	Aşiret	EYP	2 (Ö)
20 Nisan	Diyala	Irak Ordusu	Pusu	3 (Ö)
20 Nisan	Diyala	Yerel Polis	Keskin Nişancı Ateşi	1 (Ö)
20 Nisan	Diyala	EYUP	Irak Ordusu	1 (Ö)
20 Nisan	Dibis	Yerel Polis	Silahlı Saldırı	1(Y)
20 Nisan	Raşid	Yerel Polis	Silahlı Saldırı	1(Ö)
21 Nisan	Diyala	Irak Ordusu	Silahlı Saldırı	Irak askerleri yaralandı
27 Nisan	Kerkük		Havan Topu Saldırısı	1 (Y)
28 Nisan	Kerkük	İstihbarat Dairesi Binası	İntihar	4 (Y)
2 Mayıs	Selahattin	Haşdi Şabi	Silahlı Saldırı/Pusu	10 Haşdi Şabi (Ö)

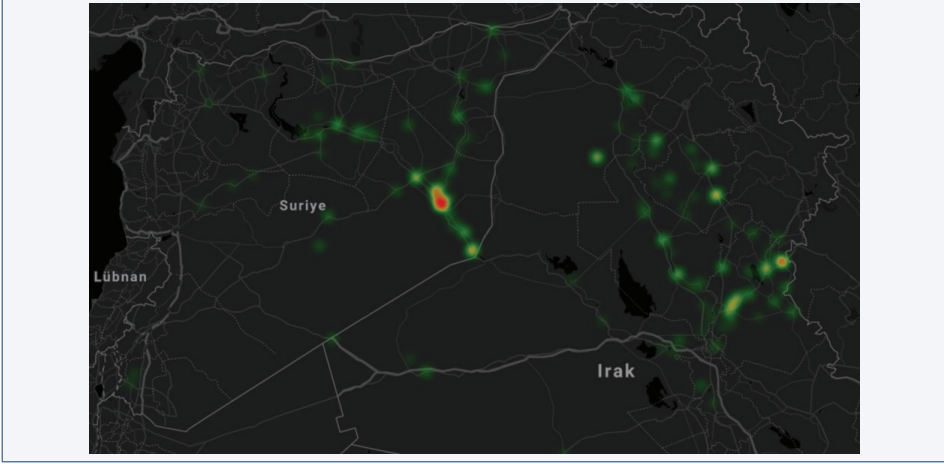
DEAŞ'ın Suriye'de de Irak'takine benzer şekilde saldırılarını yoğunlaştırdığı görülmektedir.²² Suriye'de en önemli saldırılardan biri DEAŞ militanlarının Sukna kasabası ve yakınlarındaki rejim mevkiilerini hedef aldığı 9 Nisan'da meydana gelmiştir. Rejim, Rus hava saldırılarının desteğine rağmen Suriye İnsan Hakları Gözlemevi'nin aktardığına göre iki gün süren çatışmalarda 32 rejim askeri hayatını kaybederken, 26 DEAŞ militanı da öldürülmüştür.²³ Şimdiye kadar ne DEAŞ ne de başka bir örgüt

22. "ISIS Extremists Step Up as Iraq, Syria, Grapple with Coronavirus", *Haaretz*, 3 Mayıs 2020.

23. Abdul-Zahra, Mroue ve Kullab, "ISIS Extremists Step up Attacks as Iraq, Syria Grapple with Virus".

HARİTA 2. DEAŞ'IN IRAK VE SÜRİYE'DEKİ SALDIRILARININ YOĞUNLUĞU

Kaynak: TAP

TABLO 2. SÜRİYE'DE GERÇEKLEŞEN BAZI SALDIRILAR (NİSAN 2020)

Tarih	Yer	Hedef	Yöntem	Ölü/Yaralı
2 Nisan	El-Meyadin	SDF	Silahlı saldırı	2 (Ö)
6 Nisan	El-Meyadin	SDF	Adam kaçıрма	1 (Ö)
6 Nisan	El-Meyadin	SDF	EYP	1 (Ö)
11 Nisan	Haseki	SDF	Suikast	1 (Ö)
13 Nisan	Shahil	SDF	Silahlı saldırı	1 (Ö)
13 Nisan	El-Meyadin	SDF	EYP	1 (Ö)
14 Nisan	Hawaij	SDF Binası	EYP	Bilinmiyor
15 Nisan	El-Meyadin	SDF	Suikast	1 (Ö)
15 Nisan	Haseki	SDF	EYP	2 (Ö)
17 Nisan	Al-Tanak	SDF	EYP	3 (Ö)
17 Nisan	Deyrizor	SDF	Silahlı saldırı	(Ö)
17 Nisan	Deyrizor	SDF	Silahlı saldırı	1 (Ö)
17 Nisan	Deyrizor	SDF	EYP	1 (Ö)
17 Nisan	Deyrizor	SDF Binası	EYP	Bilinmiyor
18 Nisan	Rakka	SDF	EYP	1 (Y)

özelinde yaşanan süreç temel olarak Irak devletinin güçsüzlüğü ve militanlarının yayıldığı coğrafyada DEAŞ sonrası istikrarın bir türlü sağlanamamış olmasıdır. Bu bölgelerde Kürt yönetimi ile Irak hükümet güçleri arasında yaşanan belirsizlikler DEAŞ için bir fırsat oluşturmaktadır. Suriye'de ise durum daha da karmaşık bir boyut kazanmıştır. ABD'nin Suriye'den çekilme süreci ilerlerken SDG-YPG güçleri DEAŞ'ın yeniden canlanmasını engelleyecek bir güç olmaktan yoksun görünmektedir. Bu durum DEAŞ'ın yeniden güçlenme ihtimalini arttırmaktadır.

MURAT YEŞİLTAŞ

Yeşiltaş Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'nde doçent olarak çalışmakta olup uluslararası güvenlik, terörizm ve devlet dışı çatışmalar konusunda araŐtırmalar yapmaktadır. Aynı zamanda SETA Güvenlik Araştırmaları Direktörlüğü görevini sürdürmektedir.

MURAT ASLAN

Aslan, savunma ve güvenlik çalışmaları kapsamında güç kavramı, istihbarat ve propaganda kavram ve uygulamaları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Halen Hasan Kalyoncu Üniversitesi öğretim üyeliğı ile birlikte SETA Güvenlik Araştırmaları Direktörlüğü'nde araŐtırmacı olarak görev yapmaktadır.

İSMAİL AKDOĞAN

2013'te Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde araŐtırma görevlisi olarak göreve başlamış olan Akdoğan aynı yıl başladığı Ortadoğu Çalışmaları programındaki doktora çalışmasını 2019'da tamamlamıştır. Akdoğan, Ortadoğu Enstitüsü'nde Körfez Çalışmaları masasında çalışmalarını sürdürmekte olup Suudi Arabistan dış politikası, Basra Körfezi'nde rekabet, çatışma ve iş birliğı konularından araŐtırmalar yapmaktadır.

ÜMİT TETİK

2016 güz döneminde TOBB ETU bünyesinde asistanlık görevi yaptı. Halen Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Uluslararası Güvenlik Programı'nda doktora eğitimine devam etmektedir. İlgilendiğı konuların başında ayaklanma, terörizm ve devlet dışı silahlı aktörler gelmektedir. SETA Güvenlik Araştırmaları Direktörlüğü'nde araŐtırma asistanı olarak görev yapmaktadır.

ÖMER ÖZKIZILCIK

Özkizilcik SETA Vakfı'nda Güvenlik Araştırmaları Direktörlüğü bünyesinde çalışmaktadır. Ağustos 2017-Eylül 2018 arasında Ankara'daki Ortadoğu Vakfı'nda çalışmıştır. 2016'dan itibaren Suriye Gündemi'nin baş editörlüğünü yapmaktadır. Ömer Özkizilcik'in ana uzmanlık alanı genel manada Suriye krizidir. Özel olarak devlet dışı yerel aktörleri arasındaki dinamiklere odaklanmaktadır.

KORONAVİRÜSÜN GÖLGESİNDE SİLAHLI ÇATIŞMA VE TERÖR SÜRİYE, LİBYA, YEMEN, PKK VE DEAŞ

MURAT YEŞİLTAŞ, MURAT ASLAN,
İSMAİL AKDOĞAN, ÜMİT TETİK, ÖMER ÖZKIZILCIK

Ortadoğu'da birçok ülkede koronavirüs salgınının ulaştığı boyutlarla ilgili gerçek rakamlara ulaşmak pek mümkün değil. Söz konusu çatışma bölgelerinde salgın ile iç çatışma iç içe geçmiş görünüyor. Uluslararası kurumlar ise "uyarı"dan öte bir pozisyon almış değiller.

Mevcut durum iki sorunun cevabı konusunda merak uyandırmaktadır. Birinci soru salgının mevcut çatışmaların yoğunluğunu ve şiddetini etkileyip etkilemediğiyle ilgilidir. Bazı çatışma bölgelerinde ateşkes ilan edilmiş olsa da genel kanaat silahlı grupların salgının neden olduğu belirsizlik ve hareketsizliği bir fırsat olarak gördüğü yönündedir. İkincisi salgının devlet, devlet dışı silahlı gruplar ve terör örgütlerinin dahil olduğu çatışmaların geleceğini nasıl etkileyeceği konusudur. Bu ikinci sorunun cevabını tam olarak vermenin henüz mümkün olmadığı anlaşılıyor. Elinizdeki rapor bu iki sorunun cevaplarını vermeye yönelik bir çabadır.